

Ο ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ

ΔΕΚΑ ΠΕΝΘΗΜΕΡΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΣΗΜΟΥ ΔΕΛΤΙΟΥ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»

ΕΤΟΣ Κ' | ΑΘΗΝΑΙ, ΙΩΑΝ. ΓΕΝΝΑΔΙΟΥ 14 | 1 ΙΟΥΛΙΟΥ 1971 | ΑΡΙΘ. 13

ΣΥΜΠΟΣΙΟΝ ΠΑΤΕΡΩΝ

Κ Ε Ι Μ Ε Ν Ο Ν

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ Α'

XL. Προδήλων οὖν ἡμῖν ὄντων τούτων, καὶ ἐγκεκυφότες εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως, πάντα τάξει ποιεῖν ὀφείλομεν, ὅσα ὁ δεσπότης ἐπιτελεῖν ἐκέλευσεν κατὰ καιροῦς τεταγμένους. 2. τὰς τε προσφορὰς καὶ λειτουργίας ἐπιτελεῖσθαι, καὶ οὐκ εἰκῆ ἢ ἀτάκτως ἐκέλευσεν 5 γίνεσθαι, ἀλλ' ὠρισμένοις καιροῖς καὶ ὥραις. 3. ποῦ τε καὶ διὰ τίνων ἐπιτελεῖσθαι θέλει, αὐτὸς ὠρισεν τῇ ὑπερτάτῃ αὐτοῦ βουλήσει, ἵν' ὁσίως πάντα γινόμενα ἐν εὐδοκίᾳ εὐπρόσδεκτα εἴη τῷ θελήματι αὐτοῦ. 4. οἱ οὖν τοῖς προστεταγμένοις καιροῖς ποιοῦντες τὰς προσφορὰς αὐτῶν εὐπρόσδεκτοὶ τε καὶ μακάριοι· τοῖς γὰρ νομίμοις τοῦ δεσπότητος ἀκολουθοῦντες οὐ διαμαρτάνουσιν. 5. τῷ γὰρ 10 ἀρχιερεῖ ἴδιαι λειτουργίαι δεδομέναί εἰσιν, καὶ τοῖς ἱερεῦσιν ἴδιος ὁ τόπος προστέτακται, καὶ λευῖταις ἴδιαι 15 διακονίαι ἐπίκεινται· ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος τοῖς λαϊκοῖς προστάγμασιν δέδεται.

1 Πρβ. Ῥωμ. 11,33. Α' Κορ. 2,10. 2 Α' Κορ. 14,40. Πρβ. Α' Κλήμ. 41,1.

5 ἐπιτελεῖσθαι καὶ ΑΙ: λ. ΔΣ | λ ὑπερτάτῃ Ι | 8 πάντα ΔΣ: + τὰ ΑΙ | 9 προσταγεῖσι Ι | 14 ὁ: λ. Ι | 16 δέδεται Α: δέδοται ΙΔΣ.

ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ ΡΩΜΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄ ΠΡΟΣ ΚΟΡΙΝΘΙΟΥΣ

(Ἀπόδοσις εἰς ἀπλὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν).

XL. Ἀφοῦ λοιπὸν ὅλα αὐτὰ εἶναι ὀλοφάνερα εἰς ἡμᾶς, καὶ ἀφοῦ ἔχομεν ἐγκύψει εἰς τὰ βάθη τῆς θείας γνώσεως, τὰ πάντα ὀφείλομεν νὰ πράττωμεν μετὰ τάξιν, ὅσα δηλ. διέταξεν ὁ Δεσπότης νὰ ἐκτελῶμεν καθ' ὠρισμένους καιροὺς. 2. Καὶ τὰς θυσίας τῶν προσφορῶν καὶ τὰς θείας λειτουργίας διέταξε νὰ τελῶμεν, ὅχι ὅπως ὅπως ἢ καὶ χωρὶς τάξιν νὰ γίνωνται, ἀλλὰ εἰς καθωρισμένους καιροὺς καὶ εἰς ὠρισμένας ὥρας. 3. Καὶ ποῦ (εἰς ποῖον χῶρον) καὶ διὰ ποίων (προσώπων) θέλει νὰ τελῶνται (αἱ προσφοραὶ καὶ αἱ λειτουργίαι), Αὐτὸς ὥρισεν σύμφωνα μετὰ τὴν ὑπερτάτην Αὐτοῦ βούλησιν, ἵνα τὰ πάντα μετὰ ἀγιότητα γινόμενα εἶναι εὐπρόσδεκτα διὰ τῆς θείας Αὐτοῦ εὐδοκίας εἰς τὸ ἅγιον θέλημα Αὐτοῦ. 4. Ἐκεῖνοι λοιπὸν ποὺ τελοῦν τὰς ἱεράς των θυσίας (τὰς προσφοράς τῶν ἱεροτελεστιῶν) κατὰ τοὺς καθωρισμένους καιροὺς εἶναι εὐπρόσδεκτοι καὶ μακάριοι (ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ)· διότι ἀκολουθοῦντες τὰ νόμιμα (τὰ ἐντεταλμένα) παρὰ τοῦ Δεσπότης δὲν ἁμαρτάνουν. 5. Διότι εἰς τὸν Ἀρχιερέα ἔχουν δοθῆ ἰδιαιτέραι λειτουργίαι, καὶ εἰς τοὺς ἱερεῖς ὁ ἴδιος τόπος ἔχει ὀρισθῆ, καὶ εἰς τοὺς λευτάς ἰδιαιτέραι διακονίαι δίδονται· ὁ λαϊκὸς ἄνθρωπος ἔχει δεσμευθῆ μετὰ προστάγματα (μετὰ ἐντολᾶς) διὰ τοὺς λαϊκοὺς.

(Συνεχίζεται)

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Γ. ΜΠΟΝΗΣ

Καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

Παρακαλοῦνται οἱ ἀποστέλλοντες ταχυδρομικὰς ἐπιταγὰς πρὸς τὰ περιοδικὰ «Ἐκκλησία», «Θεολογία» καὶ «Ἐφημέριος», ὅπως σημειώσιν ἐπ' αὐτῶν τὴν αἰτίαν τῆς ἀποστολῆς.

ΕΠΙΚΑΙΡΑ

Εἰς χεῖρας τῆς Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ἐκπαίδευσις περιέροχεται, ἀπὸ τὰς χεῖρας τῆς Πολιτείας, εἰς τὰς χεῖρας τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ γεγονός εἶναι, ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, εὐχάριστον καὶ προσιωνίζεται καλύτερον μέλλον διὰ τὸν Ἐφημεριακὸν μας Κλήρον. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἀρμοδιωτέρα τῆς Πολιτείας εἰς τὸν τομέα προγραμματισμοῦ καὶ ἐφαρμογῆς τῆς μορφώσεως τῶν στελεχῶν της, ἀναλαμβάνει δὲ οὕτω τὰς φυσικὰς εὐθύναις της. Πρέπει νὰ θεωρῆται βέβαιον, ὅτι ἡ κατάρτισις τοῦ Κλήρου, καὶ ἰδίως τοῦ Ἐφημεριακοῦ, θὰ εἶναι οὕτω θετικωτέρα καὶ εὐστοχωτέρα. Ἡ ἐκκλησιαστικὴ μας Παιδεία ὑπελείπετο εἰς πολλὰς πλευράς της ἕως τώρα καὶ δὲν ἀνταπεκρίνετο πλήρως εἰς τὰς ἀνάγκαις τοῦ ποιμαντικοῦ ἔργου. Μὲ τὴν ἀνάληψιν τῆς φροντίδος καὶ τῶν εὐθυνῶν της ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν, δημιουργεῖται ἡ προϋπόθεσις, ἵνα ἡ κατάστασις βελτιωθῇ καὶ ἔλθουν συντόμως ἡμέραι πληρεστέρας ἀποδόσεως εἰς τὸ ἔργον τῆς Ἐκκλησίας, τόσον τὸ ἀγιαστικόν, ὅσον καὶ τὸ ἐποικοδομητικόν.

Ἐποικοδομητικαὶ βιογραφίαι.

Τὸ παράδειγμα φρονηματίζει καὶ ἐμπνέει ἀποτελεσματικώτερα ἀπὸ ὅ,τι οἱ ἀπλοὶ λόγοι. Ἡ προβολὴ του εἶναι πλέον ἀποδοτικὴ ἀπὸ ὅ,τι μόνη ἡ διδασκαλία καὶ αἱ νοηθεσίαι. Εἶναι λοιπὸν βέβαιον, ὅτι αἱ κατάλληλοι βιογραφίαι, εἰς ἄρθρα ἢ ἀκόμη καὶ εἰς βιβλία, ἐξόχων κατὰ τὸ ἦθος καὶ τὸ ἔργον Κληρικῶν μας τῶν νεωτέρων χρόνων, δύνανται νὰ οἰσθηλατήσουν τοὺς σημερινοὺς καὶ αὐριανούς μας Ἐφημερίους, παρεχομένης εἰς αὐτοὺς μιᾶς θετικῆς ἐμπνεύσεως καὶ προτροπῆς, ὥστε νὰ ἐπιτελοῦν τὸ ἔργον των ἀξίως τῆς κλήσεώς των. Εἰς τοῦτο ἀποβλέπουν καὶ τὰ ἀφιερῶματα, τὰ ὁποῖα ὁ («Ἐφημέριος») προσφέρει ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν εἰς τὴν μνήμην τοιοῦτων κληρικῶν, μὲ πνευματικῶς αἰγλήεν ὄνο-

μα, οἱ ὁποῖοι ἐδόξασαν τὴν Ἐκκλησίαν μὲ τοὺς κόπους τῆς ὑποδειγματικῆς ζωῆς των. Εἰς τοῦτο ἀποβλέπουν ἐπίσης καὶ τὰ σποραδικὰ σχετικὰ ἄρθρα, τὰ δημοσιευόμενα ἀπὸ τῶν στηλῶν του.

Ψυχικὴ ἀνάγκη καὶ καθῆκον.

Πάντοτε μὲν, ἐξόχως δὲ κατὰ τὴν θερινὴν περίοδον, ἡ καθαριότης εἰς τοὺς Ναοὺς πρέπει νὰ ἐπιδιώκεται καὶ νὰ πραγματοποιῆται μὲ ζῆλον καὶ πληρότητα. Τὴν κυρίαν εὐθύνην φέρει, ὡς εἰκόσ, ὁ Ἐφημέριος, ὁ ὁποῖος εἶναι ὁ κατ' ἐξοχὴν ὑπόλογος διὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ τόπου τῆς λατρείας. Ὁ Οἶκος τοῦ Κυρίου πρέπει νὰ τυγχάνῃ πάσης δυνατῆς ὑλικῆς φροντίδος, ἀπαυγαζούσης τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν γνησίαν εὐλάβειαν ἀπέναντι τοῦ Ὑψίστου. Ἰδιαίτερα δὲ φροντίς ἐπιβάλλεται διὰ τὴν διατήρησιν τῆς καθαριότητος ἐντὸς τοῦ Ἱεροῦ Βήματος, ἡ ὁποία κατοπτρίζει ἀμεσώτερον τὴν συναίσθησιν εὐθύνης τοῦ λειτουργοῦ. Αἱ ἐκ μέρους τῶν Σεβ. Μητροπολιτῶν γινόμεναι κατὰ διαστήματα σχετικαὶ ἐπιθεωρήσεις δὲν ἀρκοῦν, ὡς ἡ πείρα ἀποδεικνύει. Πρέπει οἱ ἴδιοι οἱ Ἐφημέριοι, αὐθορμήτως καὶ πηγαίως, νὰ διακατέχωνται ἀπὸ μίαν τοιαύτην μέριμναν, θεωροῦντες καὶ πιστεύοντες αὐτὴν ὡς ψυχικὴν ἀνάγκη καὶ καθῆκόν των.

Α Ν Α Κ Ο Ι Ν Ω Σ Ι Σ

Ἀποφάσει τῆς Ἐποπτικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς (Πρακτικὸν τῆς 23//69), ἅπαντες οἱ Ἱ. Ναοὶ τῆς Χώρας εἰς τοὺς ὁποίους ἀπεστέλλετο ἡ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ» δὲν θὰ λαμβάνωσιν εἰς τὸ ἐξῆς φύλλον καθ' ὑποχρέωσιν. Οἱ Πρόεδροι τῶν Ἐκκλησιαστικῶν Συμβουλίων ἐκάστου Ἱ. Ναοῦ, ἐφ' ὅσον ἐπιθυμοῦν νὰ συνεχισθῇ ἡ ἀποστολὴ διὰ νὰ ἔχωσι τὴν σειρὰν τῶν τόμων τοῦ Περιδικοῦ εἰς τὰς Βιβλιοθήκας τῶν Ἱ. Ναῶν, παρακαλοῦνται νὰ δηλώσωσι τοῦτο ἐγγράφως, συναποστέλλοντες καὶ τὴν ἐξ 100 δραχμῶν ἐτησίαν συνδρομὴν, ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140), Περιδικὸν «ΕΚΚΛΗΣΙΑ».

Η ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΟΤΗΣ ΚΑΙ ΤΟ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ ΣΤΟΙΧΕΙΟΝ

Ἡ ἴδρυσις τοῦ Διδασκαλείου τῆς Ἀλεξανδρείας (Κατηχητικὴ Σχολή) κατὰ τὸν τρίτον αἰῶνα σημαίνει τὴν ἀπαρχὴν ὅχι μόνον τῆς διδασκατικῆς ἐπεξεργασίας, ἀλλὰ καὶ τῆς θεωρητικῆς πνευματικότητος, ἣτις ἀφῆκε βαθέα τὰ ἴχνη τῆς εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν. Ἡ πνευματικότης αὕτη ὀφείλει πολλὰ εἰς ἓνα ἄλλον Ἀλεξανδρινόν, τὸν Φίλωνα, ὁ ὁποῖος προσεπάθησε νὰ συνδέσῃ τὸν ἰουδαϊσμὸν μετὰ τοῦ πλατωνισμοῦ. Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ θεωρητικὸς τοῦ «θεωρητικοῦ βίου» καὶ τοῦ Λόγου καὶ ὁ καθηγγητὴς τῆς ἀλληγορικῆς ἐξηγήσεως.

Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τοῦ ἀλεξανδρινοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι: Ποιὰ τις δυαρχικὴ ἄποψις περὶ ὕλης καὶ πνεύματος· ἀποκλισίς τις πρὸς τὴν διαλεκτικὴν· βιβλικὸς ἀλληγορισμὸς· μέθοδος τις ἀφαιρέσεως, ἣτις ὡς ἀποφατικὴ θεολογία βλέπει εἰς τὸν Θεὸν τὸ ὅλως ἀπροσδ.όριστον, δηλ. προχωρεῖ διὰ τῆς ἀρνήσεως ἢ τῆς μεταλλαγῆς τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιωμάτων· ἢ ἀναζητήσεις, τέλος, τῆς σωτηρίας διὰ τῆς γνώσεως, τὴν ὁποῖαν μεταδίδει ὁ Λόγος.

Ὁ Κλήμης καὶ ὁ Ὁριγένης ἠθέλησαν νὰ ἀντιτάξουν εἰς τὸν αἰρετικὸν γνωστικισμὸν τὴν χριστιανικὴν γνῶσιν. «Ἡ ἀληθὴς γνῶσις», ὡς περιγράφεται ὑπὸ τοῦ Κλήμεντος, πλησιάζει πολὺ πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ Κλήμης γράφει (Στρωματεῖς 6,1): «Ἡ γνῶσις μας... εἶναι ὁ ἴδιος ὁ Σωτήρ». Ὑπάρχει πάντως εἰς τὴν ἄποψιν ταύτην περὶ δύο τάξεων ἐν τῷ χριστιανισμῷ κάτι ὅλως ξένον πρὸς τὸ Εὐαγγέλιον, ἡ δὲ Ὁρθοδοξία τελικῶς δὲν παρεδέχθη τὴν ἄποψιν αὐτήν.

Οἱ μεγάλοι Ἀλεξανδρινοὶ δὲν ἦσαν ἀπλοῦ θεωρητικοί. Ἦσαν ἐπίσης ἡρωϊκοὶ ἀσκηταί. Ὁ Ὁριγένης ἔγραψε Προτροπὴν πρὸς Μαρτύριον, μετὰ πάθους δὲ ὁ ἴδιος ἐπεθύμει ἐν τοιοῦτον τέλος. Ὁ ἀλληγοριστὴς οὗτος, ὅταν ἐπρόκειτο διὰ τὴν πράξιν, ἠδύνατο νὰ ἐκλαμβάνῃ τὰ πράγματα εἰς τὴν κατὰ γράμμα ἐννοϊάν των. Οὕτω, συμφῶνως πρὸς τοὺς λόγους περὶ τῶν σκανδαλιζόντων μελῶν τοῦ σώματος «ἀπόκοψον...» (Ματθ. 18,8), καὶ τοὺς ἄλλους ἐκείνους

λόγους περὶ τῶν ἀνδρῶν «οἵτινες εὐνούχησαν ἑαυτοὺς διὰ τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν» (Ματθ. 19,12), ἄνευ ἐνδοιασμοῦ ἠκρωτηρίασεν ἑαυτόν. Καὶ αἱ πλέον ὑψηλαὶ ἀλεξανδριναὶ θεωρίαι ἠδύναντο νὰ ἔλθουν εἰς ἐπαφήν μὲ τὴν λαϊκὴν εὐσέβειαν. Ὁ J. Quasten προσφάτως ἔδειξε τοὺς στενοὺς δεσμούς, τοὺς ὁποίους ὁ ἑλληνιστικὸς Χριστιανισμὸς συνύφανε μεταξὺ τῆς θεολογίας τοῦ Λόγου καὶ τοῦ συμβόλου τοῦ καλοῦ Ποιμένος (Der gute Hirte in hellenistischer und frühchristlicher Logos-theologie, ἐν Heilige Uberlieferung. Maria Laach, Münster, 1938). Ὁ Κλήμης εἰς τὸν ὕμνον, δι' οὗ κλείει τὸν Παιδαγωγόν, προσεύχεται: «Ἔσο ὁ ὀδηγὸς καὶ ὁ Ποιμὴν τῶν λογικῶν προβάτων». Τὰ λογικὰ πρόβατα εἶναι τὰ πρόβατα τοῦ Λόγου. Ἐπανειλημμένως ἀνεφέρθημεν εἰς τὸν Λόγον. Εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῇ τις τὴν κεντρικὴν θέσιν πού κατεῖχεν ὁ Λόγος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χριστιανικὴν σκέψιν καὶ εὐσέβειαν. Ὅπως ὀρθῶς ἐλέχθη, ὅ,τι ἦτο ὁ λόγος («raison») διὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα, ἢ «ἐπιστήμη» διὰ τὸν δέκατον ἔνατον, καὶ ὁ «βίος» διὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἦτο καὶ ὁ Λόγος (ὡς νόησις, ὡς θεῖος λόγος καὶ ὡς πρώτη κοσμικὴ ἀρχὴ) διὰ τὸν ἑλληνιστικὸν κόσμον, εἰδωλολατρικὸν καὶ χριστιανικόν. Ταυτισθεὶς μετὰ τοῦ Χριστοῦ ὁ Λόγος εἶναι ὁ μεσάζων μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, τὸ φῶς τῆς ψυχῆς καὶ ὁ κυρίαρχος τῆς ἐσωτερικῆς ζωῆς. Ἡ χριστιανικὴ ζωὴ συνίσταται ἐν τῇ τελείᾳ ὑποταγῇ εἰς τὸν Λόγον, ὑποταγῇ ὄχι μόνον τοῦ νοῦ, ἀλλὰ καὶ τῆς σαρκός. Διότι διὰ τῆς Ἐνσαρκώσεως, ἢ σὰρξ ἐλογοποιήθη, «σαρκὸς λογοθείσης» (Ἀθανάσιος, Λόγος κατὰ ἀρεανῶν, III, 33).

Οὕτως ὁμιλεῖ ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, περὶ τοῦ ὁποίου ὁ Heiler ἔγραψεν: «Ὁ χριστολογικὸς μυστικισμὸς τοῦ Ἀθανασίου εἶναι ἡ καρδιά τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας» (F. Heiler, Im Ringe um der Kirche, 2nd ed., Munich, 1931, σελ. 65). Οἱ δογματικοὶ Πατέρες τοῦ τετάρτου αἰῶνος ὑπῆρξαν ἀκριβεῖς καὶ ἀσφαλεῖς ὀδηγοὶ τῆς Ὀρθοδόξου σκέψεως καὶ εὐσεβείας. Οἱ χριστολογικοὶ ὀρισμοὶ τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων, συμπληροῦντες ὅ,τι πολὺ πρὶν εἶχε γράψει ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος περὶ τῆς «ἀνακεφαλαιώσεως» πάντων ἐν Χριστῷ, ἐφώτισαν ὄχι μόνον τὴν πίστιν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν τῶν χριστιανῶν. Οἱ συνοδικοὶ αὐτοὶ τύποι ἤμπο-

ρεῖ νὰ φαίνωνται ξηροὶ καὶ ξένοι πρὸς κάθε προσωπικὸν βίωμα. Εἰς τὴν πραγματικότητά ὅμως ἡ χριστολογία τῆς Χαλκηδόνος, ὀρίζουσα τὴν σχέσιν μεταξύ τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ Χριστοῦ, χαράσσει τὰς κυρίας γραμμάς τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐργάζεται ὁ Χριστὸς καὶ ὁ ὁποῖος ἔχει τὸν Χριστὸν ὡς πρότυπον. Συνοδικαὶ συζητήσεις περὶ τῶν ὄρων «ὁμοούσιος» καὶ «ὁμοιούσιος», ἔτι δὲ καὶ αὐταὶ αἱ βιαίτητες Κυρίλλου τοῦ Ἀλεξανδρείας, πρέπει νὰ ἐξηγηθοῦν ἐκ τοῦ λόγου μὴ τυχὸν κινδυνεύσῃ ὄχι μόνον ἡ ἀντικειμενικὴ ἀλήθεια, ἀλλ' ἐπίσης καὶ ἡ ὑποκειμενικὴ βίωσις τῆς ἀληθείας αὐτῆς, οὕτω δὲ καὶ ἡ ἐπανάληψις τῆς Ἐνσαρκώσεως ἐντὸς καὶ τοῦ ταπεινοτέρου χριστιανοῦ. Τὰ συγγράμματα τοῦ ψευδο-Διονυσίου (5ος ἢ 6ος αἰὼν) ἐπέδρασαν ἐξ ἴσου εἰς τὴν Ἀνατολήν καὶ εἰς τὴν Δύσιν. Τὸ νόθον αὐτῶν τῶν συγγραμμάτων καὶ ἡ ἐξάρτησίς των ἐκ τῶν ἔργων τοῦ εἰδωλολάτρου Πρόκλου ὀλίγον ἐνδιαφέρει. Σημαντικὸν εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ἡ χριστιανικὴ Ἐκκλησία ἀνεγνώρισε τὸ Ὀρθόδοξον καὶ τὸ ὑπέροχον τῆς διδασκαλίας των. Ὁ ψευδο-Διονύσιος εἰσήγαγεν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τὴν ἔννοιαν τῆς «μυστικῆς θεολογίας». Διὰ τοῦ ὀνόματος τούτου ἐννοεῖ μίαν ὑπερφυσικὴν καὶ ἄρρητον διαίσθησιν ἐν διακρίσει πρὸς τὴν ἀποδεικτικὴν θεολογίαν. Ἀναπτύσσει πλήρη θεωρίαν περὶ «θείας ἐνώσεως». Πρὸς τὸ παρὸν ὅμως θὰ εἶναι ἀρκετόν, ἐὰν κρατήσωμεν κατὰ νοῦν τὰς δύο ταύτας γενικὰς ιδέας.

Ὁ ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς (662) ὑπῆρξε διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν ὁ αὐθεντικώτερος σχολιαστὴς τῶν ψευδο-ἀρεοπαγητικῶν διδασκαλιῶν, διακεκριμένος δὲ ἐκπρόσωπος τῆς θεωρητικῆς πνευματικότητος. Παρουσίασεν οὕτω μίαν θαυμαστὴν ἐνόνητα διδασκαλίαν καὶ ζωῆς. Αἱ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ἔργων τοῦ Διονυσίου, ἡ Μυσταγωγία του, τὰ Κεφάλαια περὶ Εὐσπλαγχνίας ἀποτελοῦν ἔκφρασιν τοῦ ὑψηλοτέρου μυστικισμοῦ. Ὁ ἴδιος ὅμως ἄνθρωπος, πού κηρύττει τὴν θέωσιν ἡμῶν καὶ τὴν γνῶσιν τῆς Τριάδος διὰ τῆς ἐν θεωρίᾳ προσευχῆς, εἰς τὸ Ἀσκητικὸν Βιβλίον του ἐκθέτει τὰς πλέον ἀπλᾶς καὶ πρακτικὰς πνευματικὰς μεθόδους. Δὲν διακρίνει τὴν θέωσιν ἀπὸ τὴν ἠθικὴν καὶ τὸν ἀσκητισμὸν. Κατὰ τὸν Μάξιμον, ἡ θέωσις ἡμῶν συντελεῖται

διὰ τῆς ταυτίσεως τῆς θελήσεως ἡμῶν μετὰ τῆς βουλήσεως τοῦ Θεοῦ. Εἰς τὴν περίπτωσιν τοῦ Μαξίμου ἔχομεν χαρακτηριστικὸν παράδειγμα ἐφαρμογῆς τοῦ χριστολογικοῦ δόγματος εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἐν ἑαυτῷ συνεχῶς ὑπέτασσε τὴν ἀνθρωπίνην θέλησίν του εἰς τὴν θείαν· ὀφείλομεν, κατ' ἀναλογίαν, νὰ πράττωμεν τὸ αὐτό. Ὁ Μάξιμος, ὅστις ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τοῦ μονοθελητισμοῦ ἐπρόκειτο νὰ πάθῃ πολλὰ χάριν τοῦ δόγματος τῶν δύο θελήσεων ἐν Χριστῷ, συνέδεσε τὴν Χριστολογία τοῦ μετὰ τὴν συγκεκριμένην πρακτικὴν ζωὴν.

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ἔχει πολλάκις χαρακτηρισθῆ ὡς πλατωνίζουσα. Ὡς Ἐκκλησία ὅμως, ἤτοι ὡς οἰκονόμος τῆς θείας ἀποκαλύψεως, δὲν δεσμεύεται ὑπὸ οὐδεμιᾶς ἀνθρωπίνης φιλοσοφίας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι πολλοὶ Ἕλληνες Πατέρες ἔκαμαν χρῆσιν τῆς πλατωνικῆς ἢ νεοπλατωνικῆς ὀρολογίας, ἐξεδήλωσαν δὲ θερμὴν συμπάθειαν πρὸς τὰς κυρίας ιδέας τοῦ πλατωνισμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀκόμη οἱ Πατέρες δὲν ἦσαν πλατωνισταί· ἀπλῶς ἐπλατώνιζον. Ἐξ ἄλλου δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν ἢ νὰ ὑποτιμήσωμεν τὴν ἀριστοτελικὴν Ὁρθόδοξον παράδοσιν, ἀπὸ τοῦ ἀγίου Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ (8ος αἰὼν) μέχρι τοῦ Γενναδίου Σχολαρίου (15ος αἰὼν). Τέλος, ὅσον ἀφορᾷ τὴν πνευματικότητα (αὕτη δὲ ἀποτελεῖ τὸ θέμα μας), πρέπει νὰ σημειώσωμεν ὅτι ἂν αἱ πλεῖστοι Ὁρθόδοξοι ἔννοια καὶ οἱ πλεῖστοι ὄροι σχέσιν ἔχοντες πρὸς τὴν «θεωρίαν» εἶναι πλατωνικῆς ἐμπνεύσεως, ἢ Ὁρθόδοξος ἠθικὴ καὶ ἀσκητικὴ εἶναι ἀριστοτελικῆς καὶ στωικῆς ἐμπνεύσεως.

Τὸ θεωρητικὸν καὶ φιλοσοφικὸν στοιχεῖον ἔχει διαποτίσει καὶ τὴν σύγχρονον Ὁρθοδοξίαν. Οἱ Ἕλληνες θεολόγοι εἶναι ὡς σύνολον παραδοσιαρχικοί, αὐστηρῶς πατερικοί, καὶ ἐν τινι μέτρῳ σχολαστικοί. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 18ου αἰῶνος Ῥῶσοι θεολόγοι ὡς οἱ Soloviev, Frank καὶ Lossky ἐστράφησαν πρὸς τὴν Ἀλεξανδρινὴν παράδοσιν, οὐχὶ δὲ ἄνευ ἐπαφῆς καὶ ἰδιομόρφου ἐνίοτε συμμαχίας μετὰ τοῦ Γερμανικοῦ ἰδεαλισμοῦ, διεξήγαγον ὅτι ὁ V. Ern ἀπεκάλεσε «τὴν μάχην διὰ τὸν Λόγον». Ὁ Berdyaev κατέχει εἰδικὴν θέσιν, ὡς βαθύτατα ἐπηρεασθεὶς ὑπὸ τοῦ Eckhart, καὶ τῆς γνώσεως τοῦ Boehme. Ὁφείλομεν ἐπίσης νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Παῦλον Florensky καὶ τὸν Bulgakov, οἱ ὅποιοι ἀνέπτυξαν ὠρι-

σμένα στοιχεῖα τῶν ἔργων τοῦ Soloviev εἰς συστηματικὴν «σοφιολογίαν». Δὲν θὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῆς διδασκαλίας των περὶ Θείας Σοφίας, ἀφ' ἑνὸς μὲν διότι ἀποτελοῦν λίαν ἐπίμαχα «θεολογούμενα» καὶ δὲν ἀνήκουν εἰς τὴν κοινὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας περὶ ἧς ἐνταῦθα· ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι αἱ θεωρίαι αὗται σχετίζονται μὲ τὴν δογματικὴν καὶ φιλοσοφίαν μᾶλλον παρὰ μὲ τὴν πνευματικότητα. Ἡ θεωρητικὴ σοφιολογία παρὰ ταῦτα, ἂν καὶ ἐκφεύγη τοῦ θέματός μας, μᾶς ἐνδιαφέρει ὡς ἔκφρασις ἑνὸς πνευματικοῦ βιώματος. Εἰς τοὺς θεολόγους Florensky, Bulgakov, Plyn, Zander, ἢ τὸν Ρουμᾶνον Lucian Blaga, εὐρίσκομεν μίαν «σοφιανικὴν» διάθεσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὀρίσωμεν ὡς βαθεῖαν κατανόησιν τῆς πνευματικῆς ὠραιότητος τοῦ κόσμου καὶ κοινωνίαν μετ' αὐτῆς. Πρόκειται διὰ τὸ αὐτὸ αἶσθημα, ποῦ ὠδήγησε τοὺς Ἕλληνας νὰ ταυτίσουν εἰς τὴν λέξιν «καλοκαγαθία» τὸ ὠραῖον μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ. Μίαν ἀνταύγειαν τοῦ αὐτοῦ αἰσθήματος εὐρίσκομεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν ὄρον, διὰ τοῦ ὁποίου περιγράφεται ὁ Καλὸς Ποιμὴν: «Ὁ ποιμὴν ὁ καλός». Τὸ πνευματικὸν αἰσθητικὸν τοῦτο στοιχεῖον εἶναι πολὺ ἰσχυρὸν εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ἐν γένει ἡ φιλοσοφικὴ τάσις τῶν Ἑλλήνων Πατέρων καὶ τῆς Ὁρθοδοξίας ἀποτελεῖ μίαν ἀτμόσφαιραν σκέψεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνθοῦν ἡ εὐγένεια καὶ ἡ ἁρμονία. Εἰς τὴν ὠραίαν φράσιν τοῦ Ἀβγουστίνου: «Σφοδρὸς τῆς διανοίας ἔρωσις» ὁ Ἑλληνικὸς κόσμος θὰ ἠδύνατο νὰ ἀπαντήσῃ διὰ τῶν λόγων τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ 4ου αἰῶνος Συνεσίου: «Τὸ νὰ εἶναι τις Ἕλληνας σημαίνει ὅτι γνωρίζει πῶς νὰ συναναστρέφεται μετὰ τῶν ἀνθρώπων», ἢ διὰ τῶν λόγων τοῦ Πατριάρχου Μελετίου περὶ «ἑλληνισμοῦ τοῦ Γολγοθᾶ στεφανοῦντος τὸν ἑλληνισμόν τῆς ἀκροπόλεως». Ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἡμίφως τῶν φιλοσοφῶν καὶ θεολογῶν τοῦ αἰσθήματος, πρὸς τὴν σκοτεινὴν νύκτα μὲ τὰς ἀστραπὰς καὶ βροντὰς τοῦ Kierkegaard καὶ τοῦ Barth, ἡ Ὁρθοδοξία ἐμφανίζει ἓν κλασσικὸν τοπεῖον, λουσμένον εἰς τὸ φῶς τοῦ Λόγου.

Ἀπόδοσις Σ. Α.

ΙΑΤΡΟΙ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΑΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Ἡ ἑορτὴ τῶν ἁγίων Κοσμᾶ καὶ Δαμιανοῦ τῶν Ἀναργύρων φέρει εἰς τὴν μνήμην ἡμῶν τὸ ὅτι ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία περιελάμβανεν εἰς τὰς τάξεις της πλείστους ἰατρούς.

Ἐν πρώτοις, χαρακτηριστικὸν εἶναι τὸ παράδειγμα τῶν σήμερον ἑορταζομένων ἁγίων Ἀναργύρων. Οὗτοι κατὰ τὴν παράδοσιν ἦσαν ἀδελφοὶ καὶ ἰατροί, ἤσκουν δὲ τὸ ἱατρικὸν ἐπάγγελμα δωρεάν (ἐξ οὗ καὶ ὁ χαρακτηρισμὸς «Ἀναργύροι»). Διεκρίθησαν διὰ τὰς ἐπιτυχίας, τὰς ὁποίας εἶχον εἰς τὸν τομέα τῶν ἰάσεων, θεραπεύοντες τοὺς ἀσθενεῖς, ὅτε μὲν διὰ τῶν ἱατρικῶν γνώσεων, ὅτε δὲ διὰ τοῦ θαυματουργικοῦ χαρίσματος. Ὁ βίος αὐτῶν δὲν εἶναι ἐν ταῖς λεπτομερείαις γνωστός. Δι' αὐτὸ συγχέονται πρὸς αὐτοὺς καὶ θεωροῦνται ὡς «Ἀνάργυροι» καὶ ἕτεροι ἰατροὶ (Ἴδὲ σχετικῶς ἐν Fr. Halkin, Κοσμᾶς καὶ Δαμιανὸς ἐν τῇ «Θρησκευτικῇ καὶ Ἠθικῇ Ἐγκυκλοπαιδείᾳ», τόμ. 7 (1965), στ. 880-882).

Ἄλλ' ἐκτὸς τῶν ἁγίων Ἀναργύρων ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἐγνώρισε πολλοὺς ἰατρούς, διότι ἀκριβῶς ἐκδήλωσις τοῦ ἀνθρωπιστικοῦ καὶ ἐκπολιτιστικοῦ πνεύματος, ὅπερ ὁ Χριστιανισμὸς ἐνεφύσησεν εἰς τὸν κόσμον, εἶναι ἡ ὑπ' αὐτοῦ ἐξύψωσις καὶ καλλιέργεια τῆς ἱατρικῆς ἐπιστήμης. Οἱ Ρωμαῖοι περιεφρόνουν τὴν ἱατρικὴν τέχνην. Δι' αὐτὸ ἐλιθοβόλησαν τὸν πρῶτον ἱατρόν, ὅστις ἐξῆλθεν εἰς τὴν Ρώμην ἐκ Πελοποννήσου. Ἡ πρὸς τοὺς ἰατροὺς ἐχθρότης ἠλαττώθη, ὅταν εἰς μαυριτανὸς ἰατρὸς ἔσωσε τὸν Αὐγουστον. Ὁ Πλίνιος γράφει, ὅτι ἡ Ρώμη ἐπὶ ἑξακόσια ἔτη ἐξῆσεν ἄνευ ἱατρῶν. Εἰς συντηρητικὸς ρωμαῖος δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἐξασκῇ ἐν τόσον εὐτελεῖ ἐπάγγελμα, προωρισμένον διὰ δούλους. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία, ἀποβλέπουσα εἰς τὸ παράδειγμα τοῦ Κυρίου, ὅστις ὑπῆρξεν ἰατρὸς ὄχι μόνον τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν σωμάτων, ἐθεώρει τὸ ἱατρικὸν ἔργον παραπλήσιον πρὸς τὴν ἱερατικὴν διακονίαν (Josef Holzner, Παῦλος, ἐκδ. 21, μτφρ. Ἰ. Κοτσώνη, Ἀθῆναι 1948, σελ. 452,453).

Εἰς τὴν ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκτίμησιν τῆς ἰατρικῆς συνετέλεσε καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ὅστις ἦτο ἱατρός. Εἰς αὐτὸ πιθανῶς ὀφείλεται, τὸ ὅτι συνώδευε τὸν Παῦλον. Ὡς γράφει χαρακτηριστικῶς ὁ Holzner, οἱ Ἕλληνες ἱατροὶ ἐταξίδευον εἰς ὀλόκληρον τὸν κόσμον. Θὰ ἠδυνάμεθα ἐπομένως νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ὁ Λουκᾶς εἶχε τότε τὸ ἰατρεῖόν του εἰς λιμένας, ὡς λ.χ. εἰς τὴν Τρωάδα, καὶ ὅτι παρηκολούθησε τὸν Παῦλον ὡς ἱατρός του πρὸς παρακολούθησιν τῆς ἀσθενείας τοῦ Ἀποστόλου τῶν Ἑθνῶν. Ἡ εὐλογημένη αὐτὴ ἰατρικὴ παρακολούθησις ἐξεκόλαψε μίαν ἀπὸ τὰς πλέον ἀποδοτικὰς φιλίας εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Χριστιανισμοῦ (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 178).

Ἐκ τοῦ μεγάλου ἔπειτα ἀριθμοῦ τῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν τῶν ἱατρῶν πρέπει νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν κατακομβῶν ἔδιδε σημασίαν εἰς τὸ νὰ εὐρίσκεται ἡ ἰατρικὴ ἐπιστήμη εἰς τὰς χεῖρας τῶν Χριστιανῶν. Μία ἑλληνικὴ ἐπιγραφὴ τοῦ β' αἰῶνος ὀνομάζει ἓνα Διονύσιον ἱατρὸν καὶ πρεσβύτερον. Ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία ἦτο συγχρόνως καὶ ἴδρυμα ἰατρικῆς περιθάψεως, τὴν ὁποίαν παρεῖχε διὰ τῶν ἱατρῶν αὐτῆς, οἵτινες πολλάκις ἦσαν κληρικοί. Ἐπὶ Διοκλητιανοῦ ἐμαρτύρησεν «ὁ ἄριστος ἱατρῶν Ζηνόβιος», ὅστις ἦτο καὶ πρεσβύτερος ἐν Σιδῶνι (Εὐσεβίου Ἐκκλ. Ἱστορία, VIII, 13). Ὁ Ἐπιφάνιος ὁμιλεῖ περὶ ἐνὸς ἱατροῦ καὶ ἐπισκόπου ἐν Τιβεριάδι (Ἐπιφανείου, Κατὰ αἰρέσεων 30,4). Ἐν Λαοδικείᾳ ὑπῆρχεν ὁ Θεόδοτος, ἱατρός καὶ ἐπίσκοπος. Ἐν Ἀγκύρᾳ, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἁγίου Ἰερωνύμου, ἦτο ὁ «Basilus episcopus artis medicinae gnarus» (=Βασίλειος ἐπίσκοπος, γνώστης τῆς ἰατρικῆς τέχνης) (Adolf von Harnack, Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten, τόμ. 1 καὶ 2, Leipzig 1924, σελ. 148). Γενικῶς ἡ ἀρχαία Ἐκκλησία εἶχεν εἰς τοὺς κόλπους αὐτῆς πλείστους ἱατροὺς, περὶ τῶν ὁποίων ὁ Χάρνακ ἔχει δημοσιεύσει εἰδικὴν πραγματείαν (Ad. Harnack, Medizinisches aus der ältesten Kirchengeschichte, Texte und Unters., VIII, 4).

Τὸ καθεστῶς αὐτὸ συνεχίσθη καὶ εἰς τὸ Χριστιανικὸν Βυζάντιον, ὡς καὶ εἰς τοὺς νεωτέρους χρόνους, διότι πάντοτε ἡ Ἐκκλησία ηὐλόγησε τὴν ἰατρικὴν ἐπιστήμην καὶ ὑπῆρξεν ὁ κύριος παράγων τῆς ἀνεγέρσεως τῶν νοσοκομείων. Καὶ κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς πολλοὶ κληρικοὶ ἢ μοναχοὶ ὑπῆρξαν ἰατροί.

Ὁ σύνδεσμος Ἐκκλησίας καὶ ἰατρικοῦ ἐπαγγέλματος δὲν εἶναι ἐξωτερικὸς καὶ τυπικὸς, ἀλλ' ἐσωτερικὸς καὶ οὐσιώδης. Ἡ Ἐκκλησία, θεωροῦσα τὸν ἄνθρωπον ὡς ἐνιαίαν ψυχοσωματικὴν ὁλότητα, — πολλοὺς αἰῶνας πρὶν ἢ ἐμφανισθῆ ἢ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναπτυσσομένη «ιατρικὴ τῆς προσωπικότητος» ἢ «ψυχοσωματικὴ ἰατρικὴ», ἥτις ἀναγνωρίζει τὴν ἐπίδρασιν τοῦ ψυχικοῦ παράγοντος ἐπὶ τὴν καθ' ὅλου σωματικὴν κατάστασιν—, διεκήρυξεν, ὅτι, ὅταν φοβῆται τις τὸν Κύριον καὶ ἐκκλίνῃ ἀπὸ παντὸς κακοῦ, τότε «ἴασις ἔσται τῷ σώματι» αὐτοῦ καὶ «ἐπιμέλεια τοῖς ὀστέοις αὐτοῦ». Ἀντιθέτως «οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τῇ σαρκί μου ἀπὸ προσώπου τῆς ὀργῆς σου οὐκ ἔστιν εἰρήνη ἐν τοῖς ὀστέοις μου ἀπὸ προσώπου τῶν ἁμαρτιῶν μου» (Ψαλμ. λζ'). Ὡστε κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς «ψυχοσωματικῆς ἰατρικῆς», ἢ Χριστιανικῆς ζωῆς, δημιουργοῦσα ἀρίστην ψυχικὴν κατάστασιν, εὐεργετεῖ σημαντικῶς καὶ τὸ ἀνθρώπινον σῶμα καὶ τοιοῦτοτρόπως διευκολύνει τοὺς ἰατροὺς εἰς τὴν εὐκολοτέραν ἀντιμετώπισιν τῶν ἀσθενειῶν.

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ

Οἱ συνδρομηταὶ τῶν Περιοδικῶν «**ΕΚΚΛΗΣΙΑ**», «**ΕΦΗΜΕΡΙΟΣ**» καὶ «**ΘΕΟΛΟΓΙΑ**» παρακαλοῦνται, ὅπως πᾶσαν ἀλλαγὴν διευθύνσεως τῶν γνωστοποιῶν ἀμέσως εἰς τὰ Γραφεῖα τῶν ὡς εἴρηται Περιοδικῶν, Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι Τ. 140, δι' ἐπιστολῆς τῶν, σημειουμένης ἀπαραίτητως τῆς παλαιᾶς διευθύνσεως, ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ κανονικὴ ἀποστολὴ τῶν φύλλων.

Πρὸς τὴν σπουδάζουσαν Νεότητα

**ΠΩΣ ΠΡΕΠΕΙ ΝΑ ΑΝΑΓΙΝΩΣΚῆ
ΤΗΝ ΑΓΙΑΝ ΓΡΑΦΗΝ ***

«Π ἄ σ α Γ ρ α φ ῆ θ ε ὀ π ν ε υ σ τ ο ς».

Παλαιὰ καὶ Καινὴ Διαθήκη εὐρίσκονται ἐν μιᾷ ἀδιασείστω καὶ ἀδιαταράκτῳ ἐνόττητος σχέσει καὶ ἐσωτερικῆς ἀλληλουχίας. Τὸ μεταίχμιον δὲ μεταξύ τῶν δύο τούτων Διαθηκῶν εἶναι ὁ Βαπτιστῆς καὶ Πρόδρομος τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Ἰωάννης. Ἡ Π. Διαθήκη καὶ ὁ Βαπτιστῆς ἐγένοντο Παιδαγωγὸς εἰς Χριστόν. Ἡ Ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἱστορία τοῦ Μεσσίου. Ὁ Ἰησοῦς παρουσιάζων τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὸν κόσμον καὶ ὡς τὸν Μεσσίαν συνιστῶν, τὴν γλῶσσαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης ἐδανείσθη. Τί ἄλλο σημαίνει ἢ παρ' Αὐτοῦ χρῆσις ἐν ἀρχῇ τῆς δημοσίας Αὐτοῦ ἐμφανίσεως τοῦ χωρίου τοῦ Ἡσαΐου: «Πνεῦμα Κυρίου ἐπ' ἐμέ, οὗ ἔνεκεν ἔχρισέ με...» (Λουκ. δ. 17-20). Ἡ ἱστορία τῆς Π. Διαθήκης εἶναι ἱστορία τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ μελέτη καὶ σπουδὴ τῶν δύο Διαθηκῶν ὀφείλει νὰ γίνεταί βάσει τοῦ Ἑλληνικοῦ κειμένου, τοῦ φέροντος τὴν σφραγίδα τῆς γνησιότητος ἀπὸ μέρους τῆς Μητρὸς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Ἡ Ἁγία Γραφή πρέπει νὰ ἐξαπλωθῇ, τὸ βιβλίον Αὐτῆς πρέπει νὰ γνωρίσωμεν ὅλοι οἱ Χριστιανοί, καὶ ὡς σύνολον καὶ ὡς οἰκογένεια καὶ ὡς ἄτομα. Ἀντὶ παντὸς ἄλλου δώρου εἰς τοὺς φίλους μας καὶ οἱ γονεῖς εἰς τὰ τέκνα των, ὡς πρῶτον τοιοῦτον ὀφείλουσι νὰ προτιμῶσι τὰ βιβλία τῆς Π. καὶ Κ. Διαθήκης.

Ἡ Ἁγία Γραφή μένει, ὡς ἐγράφη καὶ παρεδόθη ὑπὸ τῶν μαρτύρων τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ, ἐλαλήθη καὶ διετυπώθη, λαβούσα τὸν τύπον καὶ τὸ ἀνεξίτηλον χάραγμα τῆς θεοπνευστίας. Εἶναι τὸ ἀνεξάντητον δοχεῖον τῆς Θείας Σοφίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἡ διαρκῶς νέα, δροσερὸν ὕδωρ, θεῖον, ἀλλόμενον εἰς ζῶην αἰώνιον, ρέουσα πηγὴ. Ὅστις ἀνέγνωσε τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ ἀναγινώσκει, ὑπαντᾷ τὴν ζῶην, ἐν βαθείᾳ νοήσει καὶ κατανοήσει τοῦ περιεχομένου αὐτῆς, ἐν πλήρει τῇ πραγματικότητι. Κερδίζει εὐρὺν τῆς θεωρίας τῶν ὄντων τὸν ὀρίζοντα, γνωρίζει καὶ μαθαίνει τὸν κόσμον ἐν τῇ ἀληθεῖ πορείᾳ του, τὴν ζῶην τοῦ ἀνθρώπου ἐν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 393 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

τῷ ὕψει καὶ τῷ βάθει τῆς ἀληθοῦς γνώσεως καὶ ἐν τῷ πλάτει αὐ-
τῆς. Ἡ Ἁγία Γραφή καλῶς πληροφορημένη ἔχει βαθεῖαν γνώσιν
καὶ περὶ τοῦ δικαίου καὶ περὶ τοῦ ἀμαρτωλοῦ, τοῦ ἐν τῷ ἐγωϊσμῷ
του συγκεκλεισμένου καὶ τοῦ παραδεδομένου καὶ ἐξ ὀλοκλήρου
ἀφειμένου εἰς τὴν ὑπάτην τῶν ἀρετῶν, τὴν καὶ εὐγενεστάτην, τὴν
ἀγάπην. Ὀμιλεῖ περὶ εἰρήνης καὶ πολέμου, περὶ μεγαλειότητος
καὶ συμφορᾶς. Διηγεῖται τὴν ἱστορίαν τῶν λαῶν καὶ τὴν ἱστο-
ρίαν τῶν ψυχῶν. Εἶναι πληροφορημένη περὶ τοῦ μίσους καὶ τῆς
προδοσίας, τοῦ φθόνου καὶ τῆς ἐχθρας, περὶ ὄλων τῶν μορφῶν
τῆς κακίας καὶ τῆς ἐναντιώσεως εἰς τὸ ἅγιον θέλημα τοῦ Θεοῦ,
ἀλλ' ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ, ἀγάπης καὶ πίστεως,
θυσίας καὶ δόσεως, καὶ περὶ παντὸς εἴδους ὑψηλῆς καὶ
εὐγενοῦς πράξεως, μαρτυρούσης ἥρωισμόν, αὐτοθυσίαν καὶ αὐτα-
πάρησιν. Ἡ Ἁγία Γραφή διεκτραγωδεῖ τὴν θηριωδίαν καὶ τὴν
βαναυσότητα τῶν πολέμων καὶ τῶν ἐποχῶν τῶν κατακτήσεων,
τῶν ἀγῶνων τῶν Μακκαβαίων, καθὼς καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος ἐνεργείας τῶν Προφητῶν καὶ τῶν Μαρτύρων τῆς Κ.
Διαθήκης. Περιλαμβάνει τὴν μεμαρτυρημένην πείραν τῶν βι-
βλίων τῆς Σοφίας, τὴν θερμὴν πνοὴν τοῦ Ἄσματος τῶν Ἀσμά-
των καὶ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ματαιότητος τῶν ἐγκοσμίων τοῦ
Ἐκκλησιαστοῦ, τὴν ἀπλὴν πίστιν τῶν ἀπλοϊκῶν ἀνθρώπων καὶ
τὴν δεινότητα τῶν κοινωνικῶν θεμάτων, ὡς ταῦτα ἐκδιπλώνει
καὶ ἐκθέτει τὸ βιβλίον τῶν ψαλμῶν.

Πρὸ παντὸς δὲ δεῖκνυται τὸ θρησκευτικὸν θέμα ἐν μιᾷ τελει-
ότητι καὶ πνευματικῇ πληρότητι, ὄχι ἀπλῶς ὡς διδασκαλία,
ὡς καθοδήγησις πρὸς μίαν μακαρίαν ζωὴν, ἀλλ' ὡς ζωὴ, τὴν
ὁποίαν ἔζησε μία γενεά, ποῦ φέρει καὶ πράττει ὅλας τὰς ἀρετάς,
ἐνῷ βασιλεύει καὶ ὅλας τὰς κακίας καὶ ὅλα τὰ ἐλαττώματα. Αἱ
προσωπικότητες τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἴστανται εἰς τὸ πάνθεον τοῦ
κόσμου εἰς θέσιν περίοπτον. Βλέπομεν τὸν Ἀδὰμ καὶ τὴν Εὐάν,
τὸν Ἄβελ καὶ τὸν Κάϊν, τὸν Νῶε καὶ τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ. Γνω-
ρίζομεν δὲ πῶς ὁ Θεὸς παρὰ τὰς ἐναντιότητας ἐκ τῶν περιστά-
σεων καὶ ἐκ τῶν ἀνθρώπων προάγει τὰ σχέδια Αὐτοῦ καὶ ἐξαι-
ρέτως ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τῶν Πατριαρχῶν καὶ τοῦ Μωϋσέως. Οἱ
Κριταὶ καὶ αἱ Βασιλεῖς, καθὼς καὶ οἱ Προφῆται, βεβαιοῦσι διὰ
τῆς ζωῆς των καὶ τοῦ τέλους των, διὰ τοῦ θάρρους καὶ τῆς
ἀποφασιστικότητος αὐτῶν τὴν δύναμιν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ
Θεοῦ.

Ὅ,τι ἐλέχθη καὶ ἰσχύει διὰ τὴν Π. Διαθήκην, ἰσχύει καὶ διὰ
τὴν Κ. Διαθήκην.

‘Οπου ἡ Ἁγία Γραφή ἔρχεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἐνὸς ἀνθρώπου, ἐκεῖ οὗτος βλέπει τὴν ζωὴν νὰ ἐκτίθεται ἐν ὄλῳ τῷ εὐρει, τῷ βάθει καὶ τῷ ὕψει αὐτῆς, καὶ μάλιστα καθὼς αὕτη ἴσταται ἐνώπιον τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Θεοῦ. Εἶναι μία πραγματικότητα. Ἡ Ἁγία Γραφή γνωρίζει τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου, γνωρίζει πρὸς τί οὗτος εἶναι ἰκανός, εἴτε εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀγαθοῦ εἴτε εἰς ἐκείνην τοῦ πονηροῦ. Δὲν παρασιωπᾷ τίποτε, δὲν φοβεῖται τίποτε. Ὅμιλεῖ μετὰ παρρησίας περὶ τῆς ἁμαρτίας. Παρουσιάζει τοὺς ἀνθρώπους, τοὺς μεγάλους καὶ τοὺς Ἁγίους, ὑψομένους εἰς τὰ ὕπατα τῶν ἀρετῶν ὕψη καὶ πίπτοντας εἰς τὰ βάθη μιᾶς κατολισθήσεως, ζῶντας ἐν ταπεινώσει καὶ ἐξευτελισμῷ. Αἱ βιβλικαὶ διηγήσεις δὲν εἶναι οὔτε διηγήσεις ἡμερολογιακαὶ οὔτε παιδικοὶ μῦθοι. Εἶναι μία πραγματικὴ ἱστορία. Δὲν παρασιωπῶνται φέρ’ εἰπεῖν αἱ ἁμαρτίαι τῶν Πατριαρχῶν. Διεκτραγωδεῖται οὕτω μετ’ ἐγχρώμου δραματικότητος ἡ ἁμαρτία καὶ βαθεῖα πτώσις τοῦ Βασιλέως Δαβίδ, καθὼς καὶ ἡ ἄρνησις καὶ πτώσις τοῦ Πέτρου, ὡς καὶ ἡ ὁμολογία καὶ ἐπιστροφή τοῦ Παύλου.

Ἡ Ἁγία Γραφή προσφέρει μίαν εἰκόνα τοῦ νηφαλίου καὶ ἐχέφρονος ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος διὰ τὸν ἑαυτὸν του γνωρίζει ἐλάχιστα. Πρέπει νὰ λεχθῆ ὅμως εἰς αὐτὸν ποῖος εἶναι, πόθεν ἔρχεται καὶ ποῦ ὑπάγει. Τοῦτο πράττει δι’ αὐτὸν ἡ Ἁγία Γραφή ἄνευ ὑπερβολῶν, ἐν ἀπολύτῳ βεβαιότητι περὶ τῆς εἰλικρινείας καὶ τῆς ὀρθότητος τῶν πραγμάτων αὐτῶν. Ἀξιοπρόσεκτον καὶ ἀξιοπαρατήρητον εἶναι, ὅτι διὰ μέσου τῶν χιλιετηρίδων διεφυλάχθη ἄτρωτος ἡ σοφία αὐτῆς. Ἡ ἱστορία τῶν λαῶν ἡγγιάσθη ὑπὸ τῆς Ἰ. Ἀποκαλύψεως καὶ ἀνεγνωρίσθη. Οὕτως, ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἄνθρωπον, ἐμφανίζει τὴν πραγματικότητα. Εἶναι φιλάνθρωπος καὶ διὰ τὸν σπουδάζοντα αὐτὴν πηγὴ παρηγορίας. Ἡ ἔννοια τῆς ἀπαισιοδοξίας ἐν τῇ Ἀγ. Γραφῇ οὐδεμίαν ἔχει βάσιν. Τοῦναντίον ἡ αἰσιοδοξία εὐρίσκει παρήγορον τὴν πηγὴν καὶ ἄφθονα προχέουσαν τὰνάματα πρὸς ἰκανοποίησιν αὐτῆς. Εἰς τὰς περιπτώσεις τῶν ἀποτυχιῶν καὶ πρὸ τῶν δεινῶν ἀπογοητεύσεων, ὅτε ἡ ἀπαισιοδοξία εὐρίσκει ἔδαφος ἀναπτύξεως, ἡ Ἁγία Γραφή διδάσκει ὑπομονήν, ὅταν παρέχῃ σειρὰν ὀλόκληρον παραδειγμάτων, μαρτυρούντων πόσον βραδέως ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ εὐδοκίμει καὶ ἀναπτύσσεται εἰς τὰς καρδίας τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν λαῶν.

Ἡ Ἁγία Γραφή βλέπει τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ, ὡς αὕτη εἶναι, ἐν τῷ κατόπτρῳ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς, ὡς πολίτην τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ καμμία

ξένη πρὸς τὸν κόσμον διδασκαλία περὶ ἀρετῆς. Πᾶσα διδασκαλία ἀποβλέπει πρὸς μίαν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου οἰκοδομήν. Τὸ πνεῦμα τῆς διδασκαλίας τῆς Ἁγίας Γραφῆς συνοψίζει ὁ Χριστὸς ἐν τῇ ὁμιλίᾳ του ἐν τῇ ἐπὶ τοῦ ὕρου διδασκαλίᾳ.

Ἡ Ἁγία Γραφή τοποθετεῖ τὸ κακὸν ἔναντι τοῦ ἀγαθοῦ, θεωροῦσα καὶ λογιζομένη ἐκάτερον ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς ὡς τὸ ἄκρον ἄωτον τῆς κακίας ἔναντι τῆς ἀρετῆς καὶ ταύτης ἔναντι τῆς κακίας. Ὡσὰν εἷς πραγματιστῆς δὲ δεικνύει καὶ ὀρίζει τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἔναντι τοῦ Δημιουργοῦ του, τοῦ Θελήματος Αὐτοῦ, τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου Αὐτοῦ, ἐνανθρωπήσαντος καὶ σκηνώσαντος ἐν ἡμῖν. Γνωρίζει, ὅτι τὸ κακὸν εἰς τὴν πραγματικότητα δὲν πολεμεῖται διὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ ιδεώδους «πᾶν μέτρον ἄριστον», ἀλλὰ διὰ τοῦ «ἀμέτρου», ἐν τῷ ἀγαθῷ, τῆς ρήξεως πάσης μετὰ τοῦ πονηροῦ σχέσεως, διὰ τῆς ἀνταπαρνήσεως, διὰ τῆς ἄνευ μέτρου μεσότητος παραδόσεως εἰς τὸ ἀγαθόν, κατὰ τὸ «καὶ ὅς οὐ λαμβάνει τὸν Σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος», «ἐάν τις ἀγαπᾷ με, τὸν λόγον μου τηρήσει καὶ ὁ πατήρ μου ἀγαπήσει αὐτὸν καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

Ἡ Ἁγία Γραφή μᾶς προσφέρει τὸν Χριστόν, τὸν Ἄρτον τῆς ζωῆς, προσφέρει ὅ,τι ἔλαβεν ἡ Σαμαρεῖτις γυνὴ παρὰ τὸ φρέαρ τοῦ Ἰακώβ, τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν, ὅ,τι ἐδέχθη ὁ Αἰθίοψ εὐνοῦχος δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλείσης τῶν Αἰθίοπων, φωτισμὸν ἐν τῷ Πνεύματι τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Ἡ Ἁγία Γραφή ὁμοιάζει πρὸς ὅρος τι πανύψηλον, με δυσκόλους ἀναβάσεις, αἱ ὅποια ἀπαιτοῦσι βακτηρίαν, δύναμιν καὶ ἄνωθεν ἀντίληψιν, ἵνα οὕτω γένηται τις κύριος τούτου, ἵνα λάβῃ γινῶσιν αὐτοῦ. Εἶναι ἐν φρέαρ, μία πηγὴ ἀέναος. Ἄντλημα χρειάζεται πρὸς ἀντλησιν ἐξ αὐτῆς καὶ καρδίᾳ πρὸς ἀποταμίευσιν τοῦ ἀντλούμενου. Ἡ ἀνάγνωσις καὶ σπουδὴ τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ἡ μελέτη αὐτῆς προσφέρει πλουσιώτατα ὅ,τι δι' αὐτῆς καὶ ἐν αὐτῇ ἐπιθυμεῖ ὁ ἀναγνώστης καὶ φίλος Αὐτῆς.

Ο Π Ο Θ Ο Σ

ΤΗΣ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ*

3. Οἱ πεινῶντες καὶ διψῶντες δικαιοσύνην
θὰ τύχουν τοῦ στεφάνου τῆς ζωῆς.

Εἶναι σύνητες καὶ προσέλαβε τὴν μορφήν κανόνος τὸ φαινόμενον νὰ πάσχουν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ οἱ δίκαιοι, παρὰ τὴν ἀθρότητά των, καὶ νὰ φαίνονται ὡς ἐγκαταλειπόμενοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς συνεπείας τῆς κακίας καὶ εἰς τοὺς διωγμοὺς τῶν ἀδίκων. Ἀλλὰ τὴν ἰδίαν τύχην ἐγνώρισε κατὰ τὴν ἐπὶ τῆς γῆς σωτηριώδη παρουσίαν Του καὶ αὐτὸς ὁ μόνος δίκαιος καὶ ἀναμάρτητος, ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ. Ἐγνώριζεν ὁ Ἰησοῦς τί ἐπρόκειτο νὰ ὑποστῇ, ἀφοῦ ὁ ἴδιος προανήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητάς Του καὶ ἑπανάληψιν τὸ ἐπικείμενον πάθος Του. Ἐγνώριζε τὰ τοῦ κόσμου καὶ σαφῆ περὶ τούτου προειδοποίησιν ἀποτελοῦν οἱ πρὸς τοὺς ἰδίους Αὐτοῦ μαθητάς λόγοι Του, ἐν σχέσει πρὸς τὰς θλίψεις καὶ δονιμασίας, ἅς καὶ οὗτοι ἐπρόκειτο ν' ἀντιμετωπίσουν. «Ἐν τῷ κόσμῳ θλίψιν ἔξετε· ἀλλὰ θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον» (Ἰωάν. 1στ' 33). Ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος δὲν ἀπονέμεται εἰς πάντας, ἀλλὰ μόνον εἰς τοὺς καλῶς ἀθλήσαντας ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Τὸν σταυρὸν καλοῦνται νὰ βαστάσουν οἱ δυνάμενοι νὰ χωρήσουν μέχρι τέλους μὲ ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν τοῦ Χριστοῦ. Οἱ φοβούμενοι τὸν Κύριον καὶ πεποιθότες εἰς Αὐτὸν δὲν προοῦνται ἀπὸ τοὺς πειρατάς τῆς θείας δικαιοσύνης. Εἶναι πλήρεις θάρρους, διότι ἀνίστανται καὶ καταπατοῦν καὶ αὐτὸν τὸν θάνατον, τὸν ὅποιον ἄδικοι χεῖρες ἐν τῇ σκοτίᾳ κατεργάζονται. Ὁ Λυτρωτὴς ἀγρυπνεῖ ἐπὶ πάντα δίκαιον καὶ εἶναι ἔτοιμος νὰ εἰσακούσῃ πᾶσαν δέησιν. Αἱ θλίψεις τῶν ἀνθρώπων ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εἶναι παροδικαὶ καὶ ἀποτελοῦν μικρὸν τίμημα ἔναντι τῆς προσδοκωμένης βεβαίας δόξης. «Πολλὰ αἱ θλίψεις τῶν δικαίων, καὶ ἐκ πασῶν αὐτῶν ρύσεται αὐτοὺς ὁ Κύριος· φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ ὀσᾶ αὐτῶν, ἐν ἑξ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται» (Ψαλμ. λγ' 20-21). Ἡ ἐκ μέρους τοῦ Θεοῦ προστασία καὶ εὐλο-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 384 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

για τοῦ δικαίου εἶναι διηνεκής, ὡς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Προφητάναξ κατὰ τὸ γῆρας αὐτοῦ· «Νεώτερος ἐγενόμην καὶ γὰρ ἐγήρασα καὶ οὐκ εἶδον δίκαιον ἐγκαταλελειμμένον, οὐδὲ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ζητοῦν ἄρτους» (ψαλμ. λστ' 25). Ἡ πίστις τοῦ Ψαλμωδοῦ, ὡς πρὸς τὴν τελικὴν λύτρωσιν τοῦ δικαίου καὶ τὴν εὐδοκίμησίν του, εἶναι ἀδιάσειστος καὶ ἐκδηλοῦται εἰς πλείστους ψαλμοὺς (λγ' 16 καὶ ιη' 20-21, ξα' 13 κ.ά.), ἐνῶ συνήθεις εἶναι οἱ μακαρισμοὶ τοῦ ἀναφορικῶς μὲ τοὺς ποιοῦντας δικαιοσύνην. «Μακάριοι οἱ φυλάσσοντες κρίσιν καὶ ποιοῦντες δικαιοσύνην ἐν παντὶ καιρῷ» (Ψαλμ. ρε' 3). Τὴν δὲ πρὸς τὴν δικαιοσύνην ἔφεσίν του καὶ τὴν ἐπιπόθησιν τῆς ψυχῆς του πρὸς τὸν Θεόν, ὁ Ψαλμωδὸς μᾶς εἰκονίζει διὰ θαυμασίας ποιητικῆς εἰκόνας ἐν τῷ ψαλμῷ μα' 2· «Ὁν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ ἡ ψυχὴ μου πρὸς σέ, ὁ Θεός». Θὰ γνωρίσῃ ἄραγε ποτὲ ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ τὴν δίψαν ταύτην τοῦ θεωρήμονος Ψαλμωδοῦ; Θὰ αἰσθανθῇ τὴν ἀνάγκην ν' ἀναφωνήσῃ, ὡς ἐκεῖνος, «Συνέτισόν με, καὶ ἐξερευνήσω τὸν νόμον σου καὶ φυλάξω αὐτὸν ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου»; (Ψαλμ. ριη' 34).

Ἄς πλησιάσωμεν πρὸς τὸν Θεὸν μὲ καρδίαν καθαρὰν καὶ ἄμωμον καὶ συνείδησιν νήφουσαν. Ἐγνωρίσαμεν τὸν Δίκαιον. Ἄς πορευθῶμεν μὲ ταχὺ βῆμα πρὸς Αὐτόν, ὅσοι θέλομεν «ἰδεῖν ζωὴν καὶ ἡμέρας ἀγαθὰς», διὰ νὰ ἀντλήσωμεν ἐκεῖθεν φῶς ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς τοῦ Ἥλιου τῆς Δικαιοσύνης. Εἶναι τὸ μοναδικὸν φῶς, τὸ ὅποιον θὰ διαλύσῃ τὰ νέφη τῶν θλίψεών μας, θὰ μᾶς ἀποκαθάρῃ καὶ θὰ μᾶς μεταμορφώσῃ εἰς ἀγγέλους φωτὸς, ὥστε νὰ ἔχωμεν παρρησίαν κατὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς κρίσεως, καθ' ἣν οἱ μὲν «τὰ φαῦλα πράξαντες» θὰ ἐγερωθῶσιν εἰς ἀνάστασιν κρίσεως, οἱ δὲ «τὰ ἀγαθὰ ποιήσαντες εἰς ἀνάστασιν ζωῆς» (Ἰωαν. ε' 29). Ὁ Ψαλμωδὸς μᾶς καλεῖ πλησίον τοῦ Θεοῦ· «Προσέλθετε πρὸς αὐτὸν καὶ φωτίσθητε, καὶ τὰ πρόσωπα ὑμῶν οὐ μὴ καταισχυθῇ» (Ψαλμ. λγ' 6). Καὶ ὅταν πλησιάσωμεν πρὸς Ἐκεῖνον καὶ ἴδωμεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν καὶ γνωρίσωμεν τὸ πλῆθος τοῦ ἐλέους Του, τότε θὰ βεβαιωθῶμεν ὅτι ὁ Δαυὶδ εἶχεν ἀπόλυτον δίκαιον, ὅταν ἐν τῇ θρησκευτικῇ ποιήσει του διεκήρυσσε πρὸς ἀπάσας τὰς γενεάς· «Γεύσασθε καὶ ἴδετε ὅτι χρηστὸς ὁ Κύριος· μακάριος ἀνὴρ, ὅς ἐλπίζει ἐπ' αὐτόν» (Ψαλμ. λγ' 9). Τότε θὰ ἀντιληφθῶμεν, διατι ἡ θεοφό-

ρος ψυχή του ἐκφράζει πάντοτε ζωηρὸν πάθος διὰ τὴν μελέτην τῶν θείων ἐντολῶν, τὰς ὁποίας ἔχει κρυμμένας ἐν τῇ καρδίᾳ του, («ὅπως μὴ ἀμαρτήσῃ»). Θὰ κατανοήσωμεν, διατι εἰς τὰ χεῖλη του διαρκῶς ψελλίζει καὶ ἐξαγγέλλει τὰ κρίματα καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ Κυρίου. Διατι μελετᾷ τὸν νόμον τοῦ Κυρίου ἡμέρας τε καὶ νυκτός. Διατι ἡ ἀνυπόκριτος ἐκ βάθους καρδίας φωνή του διαρκῶς ἐπαναλαμβάνει πρὸς τὸν Κύριον· «Ἐπεπόθησεν ἡ ψυχή μου τοῦ ἐπιθυμῆσαι τὰ κρίματά σου ἐν παντὶ καιρῷ» (Ψαλμ. ριη' 20).

Ὅθεν, προσδράμωμεν μετὰ τοῦ προφητάνακτος πρὸς τὴν πηγὴν τῆς θείας δικαιοσύνης, ὃν τρόπον προστρέχει ἡ διψῶσα ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ἵνα ἐκεῖθεν ἀντλήσωμεν τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν καὶ πίνωμεν ἐξ αὐτοῦ, ἵνα μὴ διψήσωμεν εἰς τὸν αἰῶνα. Ἄς καταστήσωμεν ἅπαξ διὰ παντός τὰ μέλη τοῦ σώματος ἡμῶν νεκρὰ τῇ ἀμαρτίᾳ καὶ ἄς παραστήσωμεν αὐτὰ δοῦλα τῇ δικαιοσύνῃ εἰς ἁγιασμόν, καθ' ὃν παρελάβομεν τύπον διδαχῆς. Ἄς ἐκζητήσωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν τόσοσιν περιπόθητον διὰ τοὺς ἱεροὺς τῆς Γραφῆς ἄνδρας θεῖαν δικαιοσύνην μὲ πραγματικὴν δίψαν. Καὶ θὰ ἐπιτύχωμεν τὸ ποθοῦμενον ἐξοπλίζοντες ἠθικῶς τὰ μέλη τοῦ σώματός μας, ὥστε νὰ ἀντιδράσωμεν ἀποφασιστικῶς κατὰ τῆς ἀμαρτίας, ἀκολουθοῦντες τὴν πρὸς Ῥωμαίους συμβουλὴν τοῦ θεοφόρου Παύλου· «Μηδὲ παραστάνετε τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα ἀδικίας τῇ ἀμαρτίᾳ, ἀλλὰ παραστήσατε ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ ὡς ἐκ νεκρῶν ζῶντας καὶ τὰ μέλη ὑμῶν ὅπλα δικαιοσύνης τῷ Θεῷ» (Ῥωμ. στ' 13).

† Ὁ Δράμας ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ

Τίποτε δὲν ξεσχίζει τόσοσιν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, ὅσον ἡ ἀλαζονία.

Ἰερὸς Χρυσόστομος

Μὴ ὀνομάζετε ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπιθυμεῖτε τὰ ἐγκόσμια. Ἰγνάτιος ὁ Θεοφόρος

Ὁ ἀχαλιναγώγητος ζῆλος γίνεται αἰτία πολλῶν κακῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους.

Νεῖλος ὁ Ἀσκητῆς

ΓΝΩΡΙΜΙΑ ΜΕ ΤΟΝ ΟΡΘΟΔΟΞΟ ΜΟΝΑΧΙΣΜΟ

XV

Η ΑΚΤΗΜΟΣΥΝΗ *

Ἡ ἀκτημοσύνη εὐνοεῖται σὲ κλίματα ἀγιασμένα μὲ τὴν παρουσία τοῦ θεοῦ Πνεύματος. Μπορεῖ νὰ ἐφαρμόζεται ἐκεῖ ὅπου ὁ διάβολος δὲν ἔχει πατήσει τὸ πόδι του. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Μ. Βασίλειος τὸν μοναχὸ ἐκεῖνο, ποῦ ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη στὴν κατοχὴ του καὶ νὰ θεωρῆ ἀποκλειστικὰ δικά του ὠρισμένα χρήματα ἢ πράγματα μέσα στὸ Κοινόβιο, τὸν θεωρεῖ Ἰούδα, τὴν δὲ πρᾶξι του αὐτὴ χαρακτηρίζει κλοπῆ. Καὶ ὁ Μ. Ἀθανάσιος διδάσκει πὼς κάθε ἕνας ποῦ θὰ ἀποφασίσῃ νὰ μῆ σὲ μιὰ μοναστική Ἀδελφότητα, προηγουμένως «γυμνοῦται τῆς ἀρχαίας περιουσίας». Οἱ Πατέρες τοῦ Μοναχισμοῦ συμφωνοῦν ὅλοι πὼς ἡ διατήρησις περιουσίας, χρημάτων καὶ ἄλλων ὑλικῶν ἀγαθῶν ἐκ μέρους τῶν μοναχῶν, γίνεται ἐμπόδιο στὴν πνευματικὴ τῶν πορεία. Κατὰ τὸν ἅγιο Ἐφραίμ τὸν Σῦρο «Μοναχὸς φιλοκτήμων φοινιξ ἄκαρπος... Μοναχὸς ἄυλος, ὡσπερ εὐστολος ὁδοιπόρος» (Ἐδεργετινοῦ τ. Δ, 19). Ἐνῶ ὁ ὅσιος Νεῖλος ὁ ἀσκητὴς διδάσκει πὼς «μοναχὸς πολυκτῆμων πλοῖον πεφορτισμένον εὐχερῶς ἐν ζάλῃ καταδύομενον» (Ρ. Μ. 79, 537). Ἐτσι ἡ ἀκτημοσύνη ἤδη ἀπὸ τοὺς πρώτους χρόνους κατέλαβε μιὰ κεντρικὴ θέσι στὸ σύστημα τῶν ἀρετῶν τοῦ μοναχοῦ, μῆκε δὲ ἀνάμεσα στὶς τρεῖς βασικὲς του ὑποσχέσεις, σὰν μέσο γιὰ τὴν ἐπιτυχία τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν τοῦ Παχωμίου τὴν ἀκτημοσύνη ἐτήρουν αὐστηρότατα οἱ μοναχοί. Μερικοὶ μάλιστα σ' ὄλη των τὴν μοναχικὴ ζωὴ δὲν εἶδαν, οὔτε ἐπιασαν στὰ χέρια των χρήματα μέχρις ὅτου ἐφυγαν ἀπ' τὸν κόσμον τοῦτον. «Τινὲς αὐτῶν ἐτελεύτησαν μὴ εἰδότες ποτὲ τοιαῦτα». Τοῦτο δὲν εἶναι ὑπερβολή. Εἶναι μιὰ ἀλήθεια τρανὴ, ποῦ παρ' ὄλη τὴν ἀπολυτότητά της δείχνει τὸ σημεῖο τῆς ἀπαρνήσεως τῶν τοῦ κόσμου, ὅπου ἐφθασαν μὲ αὐτοκυριαρχία οἱ ἀκόλουθοι τῆς τεθλιμμένης ὁδοῦ. Ὁ Μ. Ἀθανάσιος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τοὺς συγχρόνους του μοναχοὺς, πὼς «οὐδεὶς αὐτῶν ἄλλο τι κέκτηται πλὴν κολοβίου καὶ ἡμιφορίου καὶ σανδαλίων καὶ μηλωτῆς καὶ ψιάθου, αἰσχύνῃν

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 398 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

ηγούμενοι τὸ λέγεσθαι παρ' αὐτοῖς, βιβλίον ἐμόν, γραφεῖον ἐμόν ἢ ἄλλο τι ἐμόν» (Πρὸς Κάστορα). Ὁ ἴδιος ὁ Παχώμιος διατάσσει εἰς τοὺς κανόνες του «μηδεὶς ἑαυτῷ κτήσεται μηδὲν χωρὶς τῶν δεδομένων παρὰ τῆς κεφαλῆς, παρεκτὸς τοῦ ἐνδύματος» (P. M. 40, 952). Δὲν δικαιολογεῖ, μὲ ἄλλα λόγια, εἰς τὸν μοναχὸ τίποτε ἄλλο νὰ ἔχη δικό του ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ρούχα του καὶ ὅ,τι ἄλλο τοῦ δώσουν οἱ προεστῶτες του. Κατηγορηματικώτερος εἶναι εἰς τὸ σημεῖο τοῦτο ὁ Μ. Βασίλειος, ὁ ὁποῖος συνιστᾷ εἰς τὸν μοναχὸ «μήτε ἱμάτιον, μήτε σκεῦος, μήτε ἄλλο τι τῶν εἰς τὴν κοινὴν ζωὴν χρησιμευόντων» νὰ ἀποκτήσῃ ὡς ἴδιον. (Λόγ. ἀσκητ. P. M. 31, 881).

Ἔτσι καὶ ἡ ἀκτημοσύνη, ποὺ στὸ Κοινόβιο παίρνει τὴ μορφή τῆς κοινοκτημοσύνης, συμβάλλει καὶ αὐτὴ μὲ τὴν σειρὰ τῆς στὴ δημιουργία ἐκείνου ποὺ ὁ Μ. Βασίλειος χαρακτηρίζει «κοινωνίαν βίου τελεωτάτην», δηλ. τελεία καὶ ἄρμονικὴ συμβίωσι πολλῶν, ποὺ ἐπιτυγχάνεται χάρις καὶ στὸ ὅτι δὲν ὑπάρχουν δοσοληψίες καὶ φιλονικίες γιὰ τὴν ἀπόκτησι ὑλικῶν ἀγαθῶν. Μέσα στὴν ἀγία τούτη κοινωνία τοῦ Μοναχισμοῦ «κτίσεως μὲν ἰδιότης ἐξώρισταί, γνώμης δὲ ἐναντίωσις ἀπελήλθεται, κοινὰ δὲ τὰ σφύματα, ψυχαί, γῶμαι, σώματα καὶ ὅσοις τὰ σώματα τρέφεται καὶ θεραπεύεται» (Ἄσκητ. διατ. 18), ὅπως παρατηρεῖ ὁ Μ. Βασίλειος. Καὶ ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος λέγει πὼς ἡ τελειότης τῆς μοναχικῆς πολιτείας φαίνεται καὶ ἀπὸ τὸ ὅτι μέσα στοὺς κόλπους τῆς δὲν βρίσκει θέσι «τὸ ἐμόν καὶ τὸ σὸν» δηλ. οἱ ἀντεκδικήσεις, οἱ διεκδικήσεις καὶ οἱ ἀντεγκλήσεις τῶν ἀνθρώπων ποὺ εἶναι προσκολλημένοι στὴν ὕλη, καὶ ποὺ μὲ τίς φυλόυλες ἐπιδιώξεις των φυγαδεύουν τὴν εἰρήνην καὶ δημιουργοῦν μέσα στὴν κοινὴ ζωὴ δυσάρεστες καταστάσεις κι' ἐπικίνδυνα ρήγματα. Σὲ ἓνα λόγο του ὁ Μ. Βασίλειος ἐλέγχων ἓνα συγκλητικόν, ποὺ ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ γίνῃ μοναχός, ἐπώλησε τὴν περιουσία του καὶ τὴν ἐμοίρασε στοὺς πτωχοὺς, παρακρατήσας ὅμως ἓνα μικρὸ μέρος γιὰ τὸν ἑαυτό του, τοῦ λέγει πὼς μὲ αὐτὸ ποὺ ἔκανε «καὶ τὸν συγκλητικὸν ἀπώλεσε καὶ μοναχὸν οὐκ ἐποίησε».

Ἐπίστευαν οἱ πατέρες στὴν ἀξία τῆς ἀκτημοσύνης. Εἶχαν τὴν πεποίθησι πὼς ἡ ἰδέα τῆς ἰδιοκτησίας ἐμποδίζει τὸν νοῦ νὰ ὑψωθῇ ἀπερίσπαστος πρὸς τὰ ἄνω, νὰ γίνῃ «εὖστολος ὁδοπόρος». Μὲ πολλὴ γνῶσι ψυχολογίας ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος παρατηρεῖ πὼς «ἀκτημοσύνη ἐστὶ φροντίδων ἀπόθεσις, ἀμεριμνία βίου, ὁδοιπόρος ἀνεμπόδιστος». Ὁ μοναχός ποὺ δὲν ἔχει τίποτε στὴν κυριότητά του, στέκεται πολὺ ψηλά, εἶναι ἀνώτερος τῆς ὕλης, δέσμιος τοῦ Χριστοῦ. «Ἀκτῆμων μοναχός

δεσπότης κόσμου... ἀκτῆμων ἀνὴρ ἐν προσευχαῖς καθαρὸς» (Ρ. Μ. 88, 928). Γι' αὐτὸ καὶ πρέπει κάθε ἕνας ποὺ ἀποφασίζει νὰ ἐνδυθῆ τὸ ράσο τοῦ μοναχοῦ, νὰ ἐγκολπωθῆ προηγουμένως καὶ τὴν ἀκτημοσύνη. «Ὡσπερ οἱ εἰσπορευόμενοι εἰς τὸ λουτρὸν γυμνοῦνται παντὸς περιβλήματος, οὕτω δεῖ καὶ τοὺς ἐν τῇ ἀσκητικῇ προσερχομένους ζωῆ, πάσης ὕλης βιοτικῆς γυμνωθέντας, ἐντὸς γενέσθαι τοῦ κατὰ σοφίαν θείου πολιτεύματος», ὁπως διδάσκει ὁ ὅσιος Νεῖλος (Ρ. Μ. 79, 537).

Ἀλλὰ καὶ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο ἔχει σημασίαν ἡ ἀκτημοσύνη. Δὲν εἶναι μόνο ὅτι δι' αὐτῆς στερεῖται ὁ ἄνθρωπος κάθε παρηγορίας, ποὺ προσφέρεται ἀπὸ τὰ ὑλικά ἀγαθὰ καὶ ἔτσι κατεθύνεται στὴν ἐπιδιώξι τῆς φιλίας καὶ τῆς παρηγορίας τοῦ Θεοῦ· δὲν εἶναι μόνο ὅτι μὲ τὴν ἀκτημοσύνη ἐλευθερώνεται τὸ ἐσωτερικὸ ἀπὸ ἔνοχες προσκολλήσεις καὶ δεσμούς, ποὺ κρατοῦν τὸ ψυχικὸ ἀερόστατο σφικτὰ δεμένο στὴ γῆ, μὴ ἀφήνοντάς το νὰ πετάξῃ ψηλὰ στὰ οὐράνια· εἶναι ἀκόμα καὶ λόγοι πρακτικοί, γιὰ τὴν χωρὶς ἀκτημοσύνη δὲν μπορεῖ νὰ σταθῆ ζωὴ πνευματικὴ μέσα στὸ Κοινόβιο. Δὲν μπορεῖ ἐκεῖ μέσα ἄλλος νὰ ἔχῃ καὶ ἄλλος νὰ μὴν ἔχῃ. Δὲν εἶναι σωστό. Δὲν τὸ ἀνέχεται αὐτὸ ἢ ἀγάπη, ἢ ἀδελφοσύνη, ἢ πνευματικὴ συγκρότησις. Ἡ ὄλοι θὰ ἔχουν ἡ κανεῖς. Νὰ τὸ μεγαλεῖο τοῦ Κοινοβίου καὶ ἡ μεγάλη του διαφορὰ ἀπ' τὸ Ἰδιόρρυθμο. Ἡ εὐλογημένη ὁμως κοινοκτημοσύνη δημιουργεῖ μιὰ στερεὴ προϋπόθεσι γιὰ μιὰ ζωὴ ἀγάπης, ἀπερίσπαστη ἀπὸ μικρότητες, ἐμποδίζει τὸν διάβολο τῆς πλεονεξίας νὰ εἰσχωρήσῃ στὸν ἅγιο χῶρο τῆς Ἀδελφότητος, νὰ ἐνσπεύρῃ ζιζάνια γιὰ τὴν καταστροφὴ τῆς ἐκ τῶν ἔσω. Ἡ ἀτομικὴ πτωχεία τοῦ καθενὸς μοναχοῦ γεμίζει πλοῦτο τὴν ψυχὴ του, τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ περιττὰ βάρη. Ἐπὶ πλέον δὲ «ἡ ἰσχυρὰ ψυχὴ διὰ τῆς ἐκουσίας πενίας ἐπὶ πλεῖον κρατύνεται» (Β.Ε.Π.Ε.Σ 35, 228). Μέσα στὸ Κοινόβιο ὄλοι ἔχουν ὅλα. Κανεῖς δὲν ἔχει τὸ δικό του. Ἡ Ἀδελφότης φροντίζει στοργικὰ γιὰ τὶς ἀνάγκες τῶν ἀδελφῶν. Δὲν χρειάζεται νὰ ἔχῃ κανεῖς δική του οἰκονομία. Τὸ Κοινόβιο δὲν εἶναι γι' αὐτὸν κάτι τὸ ξένο, ἢ κάτι τὸ πρόσκαιρο. Εἶναι ἡ μόνιμος ἰσόβια κατοικία καὶ διαμονὴ του. Αὐτὸ εἶναι τὸ σπίτι του καὶ οἱ ἄλλοι πατέρες εἶναι οἱ ἀδελφοί του. Σὲ μοναστικὲς Ἀδελφότητες ποὺ ἐπικρατεῖ τὸ γνήσιο μοναστικὸ πνεῦμα καὶ κυβερνᾷ ὁ Θεός, ἀκτημοσύνη εἶναι μιὰ ἀνάγκη. Δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ ἄλλοιῶς. Γιὰ τὸ τότε θὰ παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ καὶ Ἀδελφότης. Ὅταν ἀρχίσῃ νὰ κυριαρχῆ «τὸ ἐμὸν καὶ τὸ σόν», τότε ἀνοίγουν διάπλατα οἱ πύλες γιὰ τὴν εἴσοδο κάθε κακοδοιμονίας, ποὺ στὸ τέλος φέρνει τὴν διάλυσι καὶ τὴν καταστροφὴ.

Ὅπου δὲν ἐπικρατεῖ τὸ ἐλεύθερο πνεῦμα τῆς ἀκτημοσύνης, ἐκεῖ βασιλεῦει τὸ δεσμευτικὸ πνεῦμα τῆς πλεονεξίας καὶ προσκολλησῶς σὲ κάθε κακὸ.

Τελειώνοντας ὀφείλομε μερικὲς διευκρινήσεις. Πρῶτα-πρῶτα ἀκτημοσύνη δὲν σημαίνει τεμπελιά καὶ ὀκηγρία. Ἄκτημοσύνη δὲν σημαίνει ἔλλειψι ἐργασίας. Ὅχι ἐπειδὴ τίποτε δὲν πρέπει νὰ ἔχωμε, δὲν εἶναι ἀνάγκη καὶ νὰ ἐργαζώμεθα. Αὐτὴ εἶναι ὅπωςδὴποτε ἐσφαλμένη βάσις, ποὺ ὀδηγεῖ σὲ ἐκτροπὲς ἀπαράδεκτες. Ἡ Ἀδελφότης ἔχει ὑλικὰς ἀνάγκες. Ποιὸς θὰ τὶς θεραπεύσῃ; Ἡ ἐργασία τῶν μελῶν της. Κάθε πρόσδοδος ἐκ τῆς προσωπικῆς συνεισφορᾶς καὶ ἐργασίας τοῦ καθενὸς ἐντάσσεται στὸ κοινὸ ταμεῖο ποὺ θὰ καλύψῃ ἔπειτα ἀδιάκριτα πρὸς τὸν προσφέροντα τὶς ἀνάγκες ὄλων. Τὶς προσόδους τῆς ἐργασίας νέμονται ὅλοι. Ἐργάζεται ὁ μοναχὸς ὄχι γιὰ τὸν ἑαυτό του, γιὰ προσωπικὸ κέρδος, ἀλλὰ γιὰ ὅλη τὴν Ἀδελφότητα. Ἡ οὐσία δὲν εἶναι νὰ μὴ πιάσῃ στὰ χέρια του χρήματα ὁ μοναχός, ἀλλὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν καρδιά του ξένη πρὸς αὐτά, ἀδεσμευτη. Ἐπειτα ἀκτημοσύνη δὲν σημαίνει συγκέντρωσι τεραστίων περιουσιῶν στὸ ὄνομα τῆς Μονῆς. Γιατὶ ἔτσι τυπικὰ μὲν καλύπτεται ἡ ἀκτημοσύνη τῶν ἀδελφῶν, οὐσιαστικὰ ὅμως μένει ἀκάλυπτη. Ἡ περιουσία τῆς Μονῆς πρέπει νὰ εἶναι τόση, ὅση χρειάζεται γιὰ τὴν κάλυψι τῶν ἀναγκῶν της καὶ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν της. Γιατὶ ὑπάρχει ὁ κίνδυνος, ποὺ δὲν μᾶς εἶναι καὶ τόσο ἄγνωστος, νὰ συσσωρευεῖται πλοῦτος πολὺς στὰ ταμεῖα, ἀνώφελος καὶ περιττός, ὀδηγώντας τὴν κοινότητα σὲ μία ζωὴ κοσμικῶν ἀνέσεων, ξένων πρὸς τὴν φύσι καὶ τὴν οὐσία τοῦ Ὁρθοδόξου Μοναχισμοῦ. Ἡ ἀκτημοσύνη κόβοντας τὸ νῆμα ποὺ κρατᾷ τὸν ἄνθρωπο δεμένο πρὸς τὴν ὕλη, γίνεται τὸ ὄχημα ποὺ ὀδηγεῖ τὸν μοναχὸ στὶς ἀπολαύσεις τοῦ οὐρανοῦ, ὅταν οὐσιαστικὰ ὑπάρχη καὶ ἐφαρμόζεται. Στὴν σημερινὴ ἐποχὴ μὲ τὴν διαφοροποίησι τῶν συνθηκῶν τῆς κοινῆς ζωῆς μέσα στὰ μοναστήρια, στὸ ζήτημα τῆς ἀκτημοσύνης δίδεται πάντα προσοχή, τοῦλάχιστον στὰ συγκροτημένα Κοινόβια ἀνδρικὰ καὶ γυναικεῖα, γιατί ὅλοι ἀναγνωρίζουν πῶς ἡ συμβολὴ της στὴν πνευματικὴ πρόοδο τῶν μοναχῶν καὶ βασικὴ εἶναι καὶ ἀποφασιστικὴ.

(Συνεχίζεται) Ἄρχιμ. ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΟΣ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑΪΔΗΣ

ΤΟ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΠΕΝΤΕΛΗΣ *

Κάτω ἀπὸ τὴν γῆ πὸν τώρα πατᾶμε, στὰ θεμέλια, στὴ ρίζα θαρρεῖς τούτου τοῦ Μοναστηριοῦ ὑπάρχει ἕνας ἄλλος χῶρος. Ἰερός κί' αὐτός. Ἀπέραντα μεγάλος. Ἅγιος: "Ἐνα Κρυφὸ Σχολεῖο. Ἐνα δείγμα ἀπὸ τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς τῆς Μονῆς μας στὴ ζωὴ τοῦ Γένους μας. Ἐνα σημάδι τοῦ πόσο ἀποφασιστικά ζῆ καὶ δοῶ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ μέσα στὴ ζωὴ τῶν Ἑθνῶν.

Τὴν εὐεργετικὴ καὶ σωτήρια συμβολὴ τῆς Ἐκκλησίας τὴν ἔννοιωσε πολλὲς φορὲς ἡ Ἑλλάδα. Ἰδιαιτέρα σὲ δύσκολες στιγμὲς τῆς ἱστορικῆς της πορείας, ὅπως ἦταν οἱ 4 αἰῶνες τῆς Τουρκικῆς σκλαβιάς, (1453-1830). Στὰ τραγικὰ ἐκεῖνα χρόνια ἡ Ἐκκλησία ἦταν τὸ μοναδικὸ καταφύγιο τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Στὸ Ναὸ εὗρισκε παρηγοριὰ ὁ πονεμένος σκλάβος. Ἀπὸ τὴν λατρεία ἀντλοῦσε ἐλπίδα, ἀπαντοχὴ καὶ δύναμι. Στὰ χέρια καὶ στὴ φροντίδα τῆς Μητέρας Ἐκκλησίας ἐναπόθετε ἡ Ἑλληνίδα μάνα τὶς καινούργιες ζωὲς πὸν ἔφερε στὸν κόσμον, τὰ παιδιὰ της.

Δημόσια Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευσι στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας δὲν ὑπῆρχε. Ὁ κίνδυνος τῆς ἀμάθειας, τοῦ ἐθνικοῦ καὶ θρησκευτικοῦ ἀποχρωματιστοῦ προβάλε ἀδυσώπητος. Τότε ἡ Ἐκκλησία ἄδραξε στὰ χέρια της τὴν Παιδεία τοῦ σκλαβωμένου Γένους. Ὅπως στὰ παλαιὰ Βυζαντινὰ χρόνια, τὰ Μοναστήρια της ἔγιναν τόποι φρονηματισμοῦ καὶ παιδείας. Οἱ Ναοὶ της ἐξελίχθηκαν σὲ κέντρα διαπαιδαγωγήσεως. Οἱ ξενῶνες τῶν Μονῶν καὶ οἱ νάρθηκες τῶν Ἐκκλησιῶν της μετετράπηκαν σὲ αἴθουσες διδασκαλίας.

Πρῶτος στόχος ἦταν ἡ στοιχειώδης ἐκπαίδευσι: Ἡ ἀνάγνωσι καὶ ἡ γραφή. Τὰ κολλυβογράμματα, ὅπως τὰ χαρακτήρισαν. Ἐτσι, μέσα στῆς «πικρῆς σκλαβιάς τὸ χειροπιαστὸ σκοτάδι» οἱ ἐκκλησιεῖς «παίρνουν κάθε βράδυ τὴν ὄψι τοῦ σχολειοῦ». Μπρὸς στὶς γλωμιᾶς, εἰκόνες τῶν Ἁγίων, κάτω ἀπ' τὴν γλυκεῖα μορφή τῆς Παναγιάς, μαζεῖται ἡ Ἐκκλησία τὰ σκλαβοπούλα. Κί' ἐκεῖ, γύρω ἀπ' «τὸ φοβισμένο φῶς τοῦ καντηλιοῦ», ὁ καλόγερος ἢ ὁ παπᾶς—δάσκαλος χρισμένος—μαθαίνει τὰ παιδιὰ γράμματα, «θερεῖται τὴν ἀποσταμμένη ἐλπίδα» μυστικὰ ἐτοιμάζει τὴν Ἀνάστασι τοῦ Γένους.

* Εἰσήγησις τοῦ Ἡγουμένου τῆς Ἱ. Μ. Πεντέλης περὶ τοῦ εὐρεθέντος ἐν αὐτῇ «Κρυφοῦ Σχολειοῦ» πρὸς τοὺς ἐκπροσώπους τῶν Ὁρθοδόξων Ἐκκλησιῶν.

Ἔτσι γεννήθηκε τὸ θρυλικὸ Κορυφὸ Σχολεῖο. Ποικίλες μαρτυρίες ἱστορικές, φιλολογικές, λαογραφικές μᾶς δίδουν παραστατικές περιγραφές του. Γιὰ τὸν φόβο τῶν Τούρκων ἡ διδασκαλία γινόταν συνήθως ἢ πολὺ πρῶτ', μετὰ τὴν ἀκολουθία τοῦ ὄρθρου, ἢ ἀργὰ τὸ βράδυ. Ξεμοναχιασμένα κίναγαν ἀπ' τὰ σπίτια τους τὰ σκλαβόπουλα. Ψυθιρίζοντας στίχους ψαλμῶν ἢ τὸ πασίγνωστο «Φεγγαράκι μου λαμπρὸ» γλιστροῦσαν ἀθόρυβα καὶ προσεκτικὰ στὸ δρόμο τους. Μὲ βία δρασκελοῦσαν τὸ κατώφλι τῆς Ἐκκλησιᾶς γιὰ νὰ βρεθοῦν στὴ ζεστὴ ἀγκαλιά τοῦ Κορυφοῦ τους Σχολεῖου. Ὁρθὸς τὰ πρόσμενε ὁ Παπα-δάσκαλος. Ἀργά, τελετουργικὰ θαρρεῖς, τὸ ἀσκητικὸ του χέρι ὑψωνόταν γιὰ νὰ τὰ ἐδλογήσῃ, καθὼς ἐκεῖνα ἔσκυβαν νὰ τοῦ τὸ ἀσπασθοῦν. Κι' ἀφοῦ φιλοῦσαν στὴ σειρὰ τὶς ἄγιες εἰκόνες τὰ παιδιὰ, προχωροῦσαν ἀθόρυβα στὶς θέσεις τους: Σ' ἓνα σκαμνάκι, σὲ μιὰ προβιά. Ἡ πάνω σὲ μιὰ ψάθα.

Τὸ μάθημα ἄρχιζε πάντα μὲ προσευχή: («Σταυρὲ βοήθει μοι») ψυθιρίζαν τὰ σκλαβόπουλα, χαράζοντας μὲ τὸ κοντύλι τους πάνω στὴ πλάκα τὸ σημεῖο τοῦ Σταυροῦ πρὶν ἀρχίσουν τὴ γραφὴ τους. Τὰ ἀναγνωστικὰ βιβλία ἦταν ἐκεῖ πρόχειρα. Σιμά τους. Πότε ἀνοίγαν τὸ ψαλτήρι, πότε τὸ Ὁχτώηχι ἢ τὸ Ὁρολόγιο. Τὰ μεγαλύτερα παιδιὰ διάβαζαν ἀπὸ τὸν Ἀπόστολο καὶ τὴν Παρακλητικὴ. Ἔτσι, δὲν μάθαιναν μόνον γράμματα στὸ Κορυφὸ Σχολεῖο τὰ Ἑλληνόπουλα. Μέσα στὶς ὀδνηρὲς ἐμπειρίες καὶ τὴν καρτεριά τῶν ψαλμῶν, στὸν πόνο τῆς ὑμνολογίας τοῦ Σταυροῦ, στὰ δοξαστικὰ καὶ στὰ Ἀναστάσιμα Ἑωθινά, εὗρισκαν ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ τους, τὴν ὀδύνη ἀλλὰ καὶ τὶς μυστικὲς ἐλπίδες τοῦ Γένους τους. Ἀντάμα στάλαζε στὶς τρυφερὲς τους ψυχὲς τὸ Κορυφὸ Σχολεῖο (τοῦ Χριστοῦ τὴν πίστι τὴν ἀγία) καὶ τὴν ἀγάπη τῆς σκλαβωμένης πατρίδος. Ἀντάμα θέρενε μέσα τους ἡ παρουσία τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ὄραμα τῆς Ἀναστάσεως τοῦ Γένους. Πρόνοαι τῆς Ἐθνεγεροσίας γίνονταν οἱ πρόνοαι τῶν ἐκκλησιῶν. Κάτω ἀπὸ τὸ τριμμένο ράσο τοῦ Καλόγερου-Δασκάλου ἀργογεννιόταν ἡ Λευτεριά.

Ἡ προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας στὴν Παιδεία τοῦ Ἔθνους δὲν σταμάτησε στὸ Κορυφὸ Σχολεῖο. Προχώρησε στὶς Σχολές. Στὶς Ἀκαδημίες, στὶς περιφέρειες ἐκδόσεις Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πατρικῶν κειμένων τῆς Βενετίας. Ἐργαστήρια μορφώσεως ἔστησε ὅπου μπόρεσε ἢ Ἐκκλησία στὸ σκλαβωμένον Γένος.

Σὲ ἡγετικές προσωπικότητες ἀναδείχθηκαν πολλοὶ ἀπὸ τοὺς κληρικούς—λειτουργοὺς τῆς στὰ 400 χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἄγνωστοι, ἀνώνυμοι ἄλλοι ἔσκαβαν καὶ στέριωναν ταπεινὰ κι' ἀθόρυβα τὰ θεμέλια τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος.

Ἡ Ἑλλάδα ἀναγνώρισε τὴν μεγάλη προσφορά τους. Μέσα στὴν ἴδια τὴν ψυχὴ τοῦ Ἔθνους στήθηκε ἀθάνατο τὸ μνημεῖο τους. «Δάσκαλο» ἀποκάλεσε—καὶ ἀποκαλεῖ ἀκόμη καὶ σήμερον σὲ πολλές περιοχὰς τῆς Ἑλλάδος τὸν Ἱερέα ἢ λαϊκὴν ψυχὴν. Σὺμβολο τῆς ἐκκλησιαστικῆς προσφορᾶς στὴν Παιδεία καὶ τὴν Ἀνάστασι τοῦ Γένους ἔγινε τὸ ΚΡΥΦΟ ΣΧΟΛΕΙΟ. Τραγοῦδι τῶκανε στὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ μας ἡ δημοτικὴ μοῦσα. Μὲ συγκίνησι καὶ περηφάνεια ἱστορεῖ τὴν ζωὴ του σὲ κάθε γενιᾶς τὰ παιδιὰ ἢ νεοελληνίδα μάνα. Ζωγράφοι σὰν τὸν Γκούζη τὸ ζωντάνεψαν μὲ τὸν χρωστήρα τους. Ποηταὶ σὰν τὸν Πολέμη ἔγραψαν τὸν ὕμνο του. Στὴν καρδιά κάθε Ἑλληνα χαραχτήκεν ἀνεξίτηλα ἡ εἰκόνα του.

Ἡ Μονὴ Πεντέλης συνδέεται στενὰ μὲ τὸ Κρυφὸ Σχολεῖο—τὴν ἐλπίδα τοῦ Γένους. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα τῆς ἰδρούσεώς της ὡς τὴν ἀνατολὴ τῆς Λευτεριᾶς ἢ συμβολὴ τῆς στὴν Παιδεία τοῦ σκλαβωμένου Γένους ἦταν ἀποφασιστικὴ. Γι' αὐτὴν διέθετε ἀφειδῶς τὸν ὅλικό της πλοῦτο. Στὶς σχολὰς τῆς Ἀθήνας δίδασκαν «εἰδοκίμους» οἱ διανοούμενοι μοναχοὶ της. Δικὴ της σχολὴ ἴδρυσε καὶ συνετήρησε στὸν περίβολό της. Ἐπίσημα ἢ σιωπηλὰ μετέδιδε στὰ Ἑλληνόπουλα τῆς περιοχῆς τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς πίστεως.

Ἡ σημερινὴ ἀδελφότης τῆς Μονῆς ἀναγνωρίζει τὴν προσφορὰ τῶν Πατέρων της. Τὴν τιμᾷ βαθειά. Καὶ σὰν ἔκφρασι εὐγνωμοσύνης ζωντάνεψε στὴν ἄγνωστη μέχρι χθὲς κρύπτη, ποῦ θὰ ἐπισκεφθοῦμε σὲ λίγο, ἓνα Κρυφὸ Σχολεῖο. Μιὰ ἀπλῆ ἔκθεσι ποῦ ἐπιθυμεῖ νὰ παρουσιάσῃ τὴν προσφορὰ τῆς Ἐκκλησίας στὴν Παιδεία τοῦ Γένους κατὰ τὴν Τουρκοκρατία. Ὁ χῶρος αὐτὸς ὁ ἱερός προσφέρεται στὰ Ἑλληνικὰ Νεῖατα. Σὰν μιὰ γέφυρα ποῦ ἐνώνει ἓνα ἡρωικὸ παρελθὸν μὲ ἓνα φωτεινὸ μέλλον. Μὰ πρὸ παντός, σὰν ἓνα προσκύνημα ὅπου εὐλαβικὰ θὰ καταθέτουν τὴν εὐγνωμοσύνη τους.

Χῶρος ἀναβαπτισμοῦ καὶ ἐμπνεύσεως γιὰ ἰδανικὰ ὑψηλὰ καὶ στόχους ἁγίους.

Ἀρχιμ. ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ ΦΕΦΕΣ

Δι' ὅ,τι ἀφορᾷ εἰς τὸν «Ἐφημέριον» ἀπευθυντέον:
Πρὸς τὴν Διεύθυνσιν τοῦ περιοδικοῦ «ΕΚΚΛΗΣΙΑ»,
Ὁδὸς Ἰωάννου Γενναδίου 14, Ἀθῆναι (140).

Σύγχρονοι μοναστικά προσωπικότητες

ΙΩΑΝΝΗΣ Ο ΤΗΣ ΔΟΜΒΟΥΣ

Εἰς τὴν ἐποχὴν μας, ἔχει γίνεαι συνήθεια πλέον νὰ ἀναγράφωνται καὶ νὰ σχολιάζωνται ὑπὸ τῶν ἐφημερίδων μετὰ σχολαστικότητος καὶ αὐταὶ αἱ ἀποκλειστικῶς ἰδιωτικοῦ χαρακτήρος κοινωνικαὶ ἐκδηλώσεις τοῦ «καλλιτεχνικοῦ» λεγομένου κόσμου, μετὰ τὴν ἀντίληψιν ὅτι, ἔτσι προάγεται ὁ πολιτισμὸς μας!....

Ἀντιθέτως ὅμως παρατηρεῖται, ὅτι ἀφήνονται κατὰ κανόνα, νὰ παρέρχωνται ἀπαρατήρητα γεγονότα, ποὺ προβαλλόμενα μετὰ τὸσαῦτης μάλιστα σχολαστικότητος ὑπ' αὐτῶν, θὰ συνετέλουν πράγματι εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῆς ἠθικῆς καὶ πολιτιστικῆς στάθμης τῆς κοινωνίας μας, ὥστε νὰ μὴ παρουσιάζεν ὁ σημερινὸς πολιτισμένος κόσμος τὴν τραγικὴν αὐτὴν ἠθικὴν καὶ πολιτιστικὴν ἀντινομίαν. Δηλαδή νὰ δύναται μὲν νὰ πετᾷ εἰς τὸ διάστημα, νὰ ἀδυνατῇ ὅμως νὰ πετάξῃ ὑπεράνω τῶν μικροτήτων καὶ ἀδυναμιῶν του. Νὰ δουλεύῃ, ἐνῶ εἶναι ἐλεύθερον ὄν, «τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς». Νὰ παρουσιάξῃ ἐν ταυτῷ ἀφαντάστως πολιτισμένον νοῦν καὶ ἀπολίτιστον καρδίαν.

Μὲ αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν ἐθεώρησα σκόπιμον νὰ μὴ ἀφήσω νὰ παρέλθῃ ἀπαρατήρητον τὸ ἐξῆς γεγονός:

Τὴν 7ην Ἰουνίου τρ. ἔτους συνεπληρώθη ὀκταετία περίπου ἀπὸ τῆς πρὸς Κύριον ἐκδημίας τοῦ π. Ἰωάννου, (κατὰ κόσμον Νικολάου Συμυρναίου), ἀδελφοῦ τῆς Ἱ. Μονῆς Δομβοῦς.

Ὁ π. Ἰωάννης κατήγετο ἐκ Πειραιῶς. Μείνας δὲ ἐκ παιδικῆς ἀκόμη ἡλικίας ὄρφανὸς γονέων, ἀνετράφη ὑπὸ τῆς μάμης του. Προικισμένος ὅμως ἐκ φύσεως μετὰ ἐξαιρετικὴν εὐφυΐαν ἔλαβεν ἀρτίαν ἢ μᾶλλον οὐ τὴν τυχοῦσαν, ὡς βεβαιοῦν τινες, μόρφωσιν. Διότι ἐκτὸς τοῦ πτυχίου τῆς νομικῆς ἦτο κάτοχος καὶ τῆς φιλολογικῆς καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης. Διὰ τοῦτο καὶ εἶχε βαρύνουσαν γνώμην καὶ ἐπὶ θεολογικῶν ζητημάτων, τὴν ὁποίαν γνώμην καὶ ἀρχιερεῖς ἀκόμη ἐσέβοντο.

Ὁ π. Ἰωάννης ἔχων κλίσιν ἐκ νεαρᾶς ἡλικίας πρὸς τὸν μοναχικὸν βίον, ἤλθε πρὸ 30/ετίας περίπου καὶ ἐμόνασεν εἰς τὴν ἀνωτέρω Μονήν, διανύσας ἐν αὐτῇ τὸν ἀσκητικὸν αὐτοῦ διαυλον μετὰ μεγίστης αὐστηρότητος καὶ ἀκριβείας, ἐνθυμίζων ἐν πολλοῖς τὴν αὐστηρότητα τῶν παλαιῶν ἀσκητῶν τῆς Αἰγύπτου.

Εἰς τὸ κελλίον του, ὅπου ἐτέλεσε τοὺς ἀσκητικοὺς του ἀγῶνας — κατὰ τὸ μακρὸν αὐτὸ διάστημα — οὔτε κλίνην εἶχεν, οὔτε προσ-

κεφάλαιον, οὔτε συνηθισμένον τι κάθισμα. Τὰ συγγράμματά του, τὰ ὅποια ἄφησε καὶ τὰ ὅποια παρήγγειλε νὰ ἐκτυπωθοῦν καὶ νὰ διανεμηθοῦν δωρεάν, ἔγραφεν ὄρθιος ἐπὶ τῆς βάσεως («πρεβά-ζι») τοῦ παραθύρου τοῦ ἐν λόγῳ κελλίου του, τὴν ὁποίαν καὶ ἐχρησιμοποιοῦσε ὡς γραφεῖον του.

Ἡ τροφή του ἀπετελεῖτο ἀπὸ λάχανα καὶ ὄσπρια κατὰ τὸ πλεῖστον.

Ἐκεῖνο ὅμως, ποῦ προεξέει ἐκπληξίν, ἦτο ἡ παννύχιος στάσις του κατὰ τὰς ἱεράς ἀκολουθίας ἐν τῷ Ἱερῷ Ναῷ καὶ ἡ ἀδιάλειπτος προσευχή του καὶ ἡ σιωπή. Οὐδέποτε ἐπεριττολόγει. Εἰς τοὺς ἐπισκεπτομένους αὐτὸν ἦτο σύντομος κατὰ τὴν ὁμιλίαν του. Ἐξαιρέσειν ὅμως ἀπετέλει ἡ ἐπὶ πνευματικῶν θεμάτων συζήτησις. Τὰ στενὰ πνευματικά του τέκνα διηγοῦνται, ὅτι εἰς τοιαύτας συνομιλίας παρέτεινε τὴν συζήτησιν πολλάκις μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Κατὰ τὴν συζήτησιν ἔμενε πάντοτε ὄρθιος, καθημένων ἐκείνων. Καὶ ὅταν κατόπιν ἐπιμόνων παρακλήσεων ἠναγκάζετο νὰ καθήσῃ, ἐκάθητο μόνον ἐπὶ δεκάλεπτον. Τὸ καλογηρικό του μπαστοῦνι τὸ εἶχε κατ' ἀναλογίαν βραχύτερον πρὸς τὸ ἀνάστημα τοῦ σώματός του, διὰ νὰ δημιουργῆται ἀναγκαστικὴ κύρτωσις καὶ νὰ προφυλάσῃ τὸν ρεμβασμὸν τῶν ὀφθαλμῶν του, διασφαλίζων οὕτω τὴν καθαρότητα τοῦ νοός του.

Ἄλλ' ἡ ἀρτιότερα καὶ πλέον ἀξιοπρόσεκτος πτυχή τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς τοῦ π. Ἰωάννου ἦτο ἡ ζωὴ τῆς ἀδιαλείπτου καὶ ἐν παννυχίῳ στάσει προσευχῆς του, ἡ ὅποια καὶ παρέχει εἰς ἡμᾶς σήμερον ἀψευδῆ καὶ ἀκριβῆ εἰκόνα τῆς ὑψηλῆς στάθμης τῆς πνευματικότητός του.

Ὁ π. Ἰωάννης δὲν ἦτο μόνον ἐγκρατὴς περὶ τὴν γαστέρα καὶ προσεκτικὸς εἰς τὰς σχέσεις του πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ἀλλὰ, θὰ ἔλεγε κανεὶς, καὶ εἰς τὰς σχέσεις του ἐναντι τοῦ Θεοῦ. Ἡ παραγγελία τοῦ θείου Παύλου «μετὰ φόβου καὶ τρόμου τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν κατεργάζεσθε», ὡς καὶ ἡ σύστασις τῆς Γραφῆς ὅτι «εὐλαβεῖς δεῖ εἶναι τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ», ἐπραγματοποιήθησαν ἀμφοτέρωθεν ὑπ' αὐτοῦ μετὰ πολλῆς τῆς ἀκριβείας.

Ὁ π. Ἰωάννης δὲν ἦτο μόνον ἀκριβὴς τηρητὴς τῆς λειτουργικῆς τάξεως τῆς Ἐκκλησίας μας, δὲν ἐξετέλει μόνον ἀνελλιπῶς ἐν παννυχίῳ στάσει, τὰς ἱεράς ἀκολουθίας, ὡς εἶπομεν, ἀλλὰ καὶ ἀνέπεμπε ταύτας πάντοτε «ζέοντι τῷ πνεύματι» καὶ μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας καὶ κατανύξεως καὶ φόβου Θεοῦ. Ἀπόδειξις δὲ τῆς ἐσωτερικῆς ταύτης ἀδιαπτώτου, ἀγίας καὶ ἀκαμάτου διαθέσεως, εἶναι καὶ τὸ γεγονός, ὅτι οὐδέποτε κατὰ τὸ διάστημα τῆς

25ετίας ἐκάθησεν ἐν τῇ ἱερᾷ ἀκολουθίᾳ εἰς στασίδιον, οὔτε εἰσ-
 ἤλθε ποτὲ ἐν τῷ ἱερῷ Βῆματι. Τὸ ἅγιον Βῆμα τὸ θεώρει ὡς τὸν
 τόπον τὸν ἅγιον, τὸν φοβερὸν, ὅπου μόνον ὁ ἔχων τὴν ἱερωσύνην
 δύναται, μετὰ πολλῆς τῆς εὐλαβείας, νὰ παρίσταται λειτουργῶν τῷ
 Θεῷ. Ὁμῶς ἄξιον προσοχῆς καὶ ὑπογραμμίσεως εἶναι καὶ τὸ
 γεγονός, ὅτι ἡ σκληρότης αὐτῆ τῆς ἀσκήσεως καὶ ἡ μόνωσις δὲν
 ἐπέδρασαν δυσμενῶς ἐπὶ τῆς φυσικῆς αὐτοῦ καλοκαγαθίας καὶ
 ἰλαρότητος πρὸς τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, οὔτε ἐδημιούργησε εἰς
 αὐτὸν πνευματικὴν ἀνισορροπίαν, μονόπλευρον θεώρησιν τῆς χρι-
 στιανικῆς ζωῆς, δηλαδή ὑπερτονισμὸν τοῦ μοναστικοῦ ιδεώδους
 εἰς βάρος τοῦ χριστιανικοῦ κοινωνικοῦ βίου καὶ ἀποτροφὴν πρὸς
 πᾶν («τὸ κοσμικόν»). Ὁ π. Ἰωάννης, παρὰ τὴν μόνωσίν του καὶ
 τὴν αὐστηρότητα τῆς ἀσκητικῆς του ζωῆς, δὲν διείπετο ὑπὸ ἀντι-
 κοινωνικοῦ πνεύματος. Διετήρει ἐπαφὰς μετὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ
 βιούντων χριστιανῶν καὶ τῆς σπουδαζούσης ἀκόμη νεολαίας τὴν
 ὁποίαν καὶ προέτρεπεν εἰς σπουδὰς, καίτοι αὐτὸς ἀφῆκεν αὐτάς,
 χωρὶς ὁ ἴδος νὰ ἐξέρχεται καὶ νὰ ἀφίσταται ποσῶς τῆς ἡγαπη-
 μένης αὐτοῦ μονώσεως καὶ νὰ χαλαρώνῃ τὴν αὐστηρότητα τῆς
 ὑπ' αὐτοῦ χαραχθείσης μοναχικῆς ζωῆς.

Εἰς τὰς σχέσεις του δὲ ταύτας μετὰ τῶν ἄλλων ἦτο πολὺ
 διακριτικὸς καὶ ἐτοποθέτει αὐτάς πάντοτε ἐπὶ ὀρθῆς πνευματικῆς
 βάσεως, μὲ σκοπὸν δηλαδή τὴν πνευματικὴν οἰκοδομὴν αὐτοῦ τε
 καὶ τῶν ἄλλων. Χαρακτηριστικὴ δὲ τῆς ὠλοκληρωμένης αὐτοῦ
 πνευματικότητος καὶ τῆς ἐν γένει διακριτικῆς αὐτοῦ συμπερι-
 φορᾶς εἰς τὰς σχέσεις μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὡς καὶ τοῦ τα-
 πεινοῦ αὐτοῦ φρονήματος, εἶναι καὶ ἡ δοθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ ἀπάντη-
 σις εἰς τινὰ θαυμαστὴν τῆς αὐστηρᾶς ἀσκητικῆς του ζωῆς, ποὺ
 ἐζήτηι νὰ τὸν ἐπισκέπτεται συχνά. «... Τὸν μοναχόν, ἔγραφε εἰς
 τὴν ἀπάντησίν του, δὲν χρειάζεται νὰ τὸν βλέπῃ κανεὶς συχνά,
 παρὰ μόνον ὅταν ἔχη ἀπόλυτον πνευματικὴν ἀνάγκην. Ὁ μοναχὸς
 δὲν εἶναι ἀνευδής· ἔχει καὶ αὐτὸς πολλὰς ἀνάγκας. Καὶ διὰ τοῦτο,
 ἐκεῖνο ποὺ πρὸ πάντων ἔχει ἀνάγκην ἀπὸ τὴν ἀδελφικὴν σου ἀγά-
 πην εἶναι νὰ προσεύχῃ εἰς τὸν Θεόν, νὰ δυνηθῇ νὰ ἀνταπεξέλ-
 θῃ τὰς δολοπλοκίας τοῦ πειράζοντος ἐχθροῦ. Ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸ
 τὴν πνευματικὴν ὠφέλειαν ἀμφοτέρων ἡμῶν ἡ συχνὴ ἐπαφὴ εἶναι
 ἀσύμφορος. Ἀφ' ἐνὸς μὲν ἵνα μὴ σὺ νομίσης δι' ἐμὲ κάτι περισ-
 σότερον ἀπὸ ὅ, τι εἶμαι. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐγώ, ἵνα μὴ διὰ τὰς πρὸς
 ἐμὲ συχνὰς σου ἐπισκέψεις καὶ ἐκδηλώσεις εὐλαβείας τυχόν φρο-
 νήσω διὰ τὸν ἑαυτὸν μου κάτι περισσότερον (παρ' ὃ δεῖ φρο-
 νεῖν)». Γενικῶς ἡ ὅλη ζωὴ τοῦ π. Ἰωάννου ὑπῆρξε πράγματι ὄχι
 ἀπλῶς ἐξαιρέσις εἰς τὸν σημερινὸν μοναχικὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ
 ἐκπληκτικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον ὅμως ἔχει τὴν ἐξήγησίν του.

Ὁ π. Ἰωάννης κατενόησε, φαίνεται, πλήρως τὸ μοναχικὸν ἰδεῶδες, τὸ ὁποῖον ὁ πολὺς σημερινὸς κόσμος ἐν τῇ ὑλοφροσύνῃ του ὑποτιμᾷ. Ἐνίοτε δὲ καὶ μυκτηρίζει. Τὸ ἄκρον ἄωτον τοῦτο τῆς χριστιανικῆς τελειότητος ἐπειγόμενος, θὰ ἔλεγε κανεῖς, νὰ καταλάβῃ, τὴν ἀκρόπολιν ταύτην τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, ὄχι μόνον ἐγκατέλειψε τὸν κόσμον καὶ τὰ ἐν τῷ κόσμῳ, ἀλλὰ καὶ μετήλλαξε καὶ εἰς αὐτὴν τὴν ἔρημον τὸ ἐκεῖ ἐπιτρεπόμενον σχῆμα τοῦ βίου, τὸν ῥυθμὸν τῆς καθ' ἡμέραν μοναχικῆς ζωῆς, ἀπορρίψας δηλαδὴ ὅ,τι ἦτο συνδεδεμένον μὲ τὴν ὕλην. Ἄφησεν ἔτσι τὰ στοιχεῖα τῆς μοναχικῆς του ζωῆς νὰ κατευθύνωνται καὶ νὰ διαποτίζωνται καὶ νὰ καταυγάζωνται ἀπὸ τὸ ὑπερκόσμιον φῶς τοῦ θείου πνεύματος. Καὶ ἀκριβῶς, διὰ τῆς φυγῆς τοῦ κόσμου καὶ τῆς μεταλλαγῆς τοῦ σχήματος τοῦ βίου, τῆς ἀπορρίψεως καὶ αὐτῶν τῶν ἐπιτρεπτῶν καὶ ἀναγκαιῶν εἰς τὸν μοναχικὸν βίον ὑλικῶν πραγμάτων, καὶ τῆς σκληρᾶς ἀσκήσεως, τῆς συνεχοῦς προσευχῆς, τῆς αὐτοεξετάσεως, τῶν δακρύων, τῆς συντριβῆς καὶ τοῦ αὐτομηδενισμοῦ, κατάρθρωσεν, ὄχι μόνον νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς φιλοσάρκου καὶ φιλοκόσμου ροπῆς, ἀλλὰ καὶ νὰ ἀποκτήσῃ ἐν αὐτῷ τὸν ἀκατάσχετον πόθον καὶ τὸν θερμὸν ἔρωτα τῆς ἀγάπης τοῦ Χριστοῦ.

Τὰ δύο αὐτὰ στοιχεῖα, οἰκεῖα φυσικῶς μόνον εἰς τοὺς ἀγγέλους τοῦ Θεοῦ εἰς ἔντασιν, συναντηθέντα εἰς τὴν θεοφιλῆ καρδίαν τοῦ π. Ἰωάννου ἐπέφεραν, τῇ βοήθειᾳ τῆς θείας χάριτος, καὶ τὴν μακαριὰν ἀλλοίωσιν, τὴν πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῆς καρδίας καὶ τοῦ νοός του, ἥτις καὶ ἀπεκάλυψεν εἰς αὐτὸν ὅλην τὴν ὠραιότητα τῆς χριστιανικῆς ζωῆς. Καὶ ἀκριβῶς αὐτὴ ἡ ὠραιότης παρῶτρυνε καὶ ἐνίσχυε τὸν π. Ἰωάννην εἰς τοὺς περαιτέρω σκληροὺς ἀσκητικοὺς ἀγῶνας καὶ τοῦ ἔδιδε τὴν δύναμιν νὰ αἵρεται ὑπεράνω τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν καὶ τῆς γῆϊνης φορᾶς καὶ ροπῆς.

Ἡ πνευματικὴ αὐτὴ κάθαρσις ἔκαμε τὸν π. Ἰωάννην νὰ βλέπῃ τὴν βοήθειαν τοῦ Κυρίου («ἤκουσαν ἐν τῇ ἐρήμῳ»), κατὰ τὸν ἰ. ὕμνωδόν, νὰ αἰσθάνεται δηλαδὴ τὴν μυστικὴν ἐκείνην βοήθειαν τῆς θείας Χάριτος, ἥτις δίδεται παρὰ τῆς θείας ἀγαθότητος πρὸς παρηγορίαν καὶ ἐνίσχυσιν εἰς ὅλους τοὺς διὰ τὴν θείαν ἀγάπην καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς ἔρωτα, ἐν ἡσυχίᾳ καὶ στερήσει, μακρὰν τοῦ κοσμικοῦ θορύβου βιοῦντας. Διὰ τοῦτο καὶ ἠύφραϊνετο νὰ παραμένῃ μόνος του εἰς τὸ κελλίον του ἐν διαρκεί σιωπῇ καὶ περισυλλογῇ. Μέσα δὲ ἀκριβῶς εἰς τὴν μόνωσιν καὶ τὴν σιωπὴν αὐτὴν καὶ εἰς τὴν μετὰ τοῦ Θεοῦ συντυχίαν, ποῦ ἐπραγματοποιεῖ διὰ τῆς ἀδιαλείπτου προσευχῆς, κατενόησεν εἰς ὅλον τὸν βάθος καὶ τὴν ἔκτασίν των τὰς δύο μεγάλας ἀληθείας τῆς παρούσης ζωῆς,

τάς ὁποίας ὁ κόσμος τῆς τύρβης καί τῶν βιοτικῶν μεριμνῶν ἀδυνατεῖ νά κατανοήσῃ. Δηλαδή πρῶτον τήν ἐν τῇ παρουσίᾳ ζωῆ σχετικὴν ἀξίαν τῶν ὑλικῶν πραγμάτων· καί δεύτερον τήν ἀνυπολόγιστον ἀξίαν τοῦ χρόνου τῆς παρουσίας ζωῆς. Διά τοῦτο ἔγραφεν εἰς μίαν τῶν ἐπιστολῶν του: «Ἄπαξ καί μόνον θά διέλθωμεν διά τοῦ παρόντος βίου», καί συνεχίζων παρετήρει: «Πόσα δισεκατομμύρια ὑπάρξεων δέν εἶναι σήμερα μετανοημένα ὡς πνεύματα εἰς τόν ἄλλον κόσμον, διότι δέν ἐχρησιμοποίησαν καλῶς τόν χρόνον τῆς ἐπιγείου ζωῆς των καί δέν ἐπιθυμοῦν δακαῶς σήμερα, νά τάς ἐδίδετο ἔστω καί μιᾷ ἡμέρα βίου ἐπὶ τῆς γῆς» διὰ νά ἐπανορθώσουν τὸ σφάλμα των! Διά τῆς μυστικῆς, λοιπόν, χάριτος ἐν τῇ κατὰ μόνας διαγωγῇ ἀναγεννηθεῖς, κατενόησε τάς δύο αὐτάς μεγάλας ἀληθείας· δι' αὐτῆς ἤναπτεν ἐν τῇ ἀναγεννημένῃ καρδίᾳ του ὁ ἀκατάσχετος ἔρωσ πρὸς τόν Θεόν. Δι' αὐτῆς τῆς χάριτος ἐνισχύθη καί ἡδυνήθη νά πραγματοποιήσῃ καί ὑπομείνῃ τήν σκληρότητα τῆς ἀσκήσεως.

Ἴδου πῶς ἐξηγεῖται τὸ καταπληκτικὸν γεγονός τῆς ὑπὲρ τὸ σύνθετος σκληρᾶς μοναχικῆς ζωῆς τοῦ π. Ἰωάννου.

Ἡ ζωὴ ὅμως τοῦ π. Ἰωάννου καίτοι ἀποτελεῖ εἰδικὴν περιπτῶσιν καί ἔχει προσωπικὸν χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ὁ π. Ἰωάννης ἐβίωσε τήν μοναχικὴν ζωὴν ἀκολουθήσας οὐχί τὴν βασιλικὴν ὁδὸν τῆς ἀσκήσεως, δι' ἧ καί ἐπιμελῶς ἀπέκρυπτε τήν ἀσκησίαν του, ὅμως χωρὶς νά τὸ θέλῃ ἀφήνει εἰς ἡμᾶς δίδαγμα, τὸ ὁποῖον, καίτοι ἀφορᾷ μόνον τοὺς ἀσπασαμένους τὸν μοναχικὸν βίον, ὅμως καί πᾶς χριστιανὸς «κατὰ σκοπὸν διώκων τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως» καί ἐπιθυμῶν νά γίνῃ «εὐθετος εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ» δέν δύναται νά τὸ ἀγνοήσῃ. Διότι εἶναι δίδαγμα, πού μᾶς ὑπενθυμίζει τὴν προτροπὴν τοῦ θείου Παύλου («σὺ οὖν κακοπάθησον ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ»), πού ἀπηύθυνε πρὸς τὸν ἀγαπητόν του μαθητὴν Τιμόθεον, διὰ νά τὸν στηρίξῃ εἰς τὴν χριστιανικὴν ζωὴν καί νά τὸν βοηθήσῃ νά ἀνταποκριθῇ εἰς τὴν ὑψηλὴν του ἱερὰν διακονίαν. Καί διότι, ἡ προτροπὴ αὐτῆ εἶναι καί παραγγελία Ἐκεῖνου, πού τὴν ἔθεσεν ὡς ὄρον τῆς χριστιανικῆς μας ιδιότητος, «ὅς οὐ λαμβάνει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καί οὐκ ἀκολουθεῖ ὀπίσω μου, οὐκ ἔστι μου ἄξιος».

Ἡ ἀναγκαιότης λοιπόν τοῦ ἀγῶνος καί τῆς θυσίας πρὸς πνευματικὴν ἀναγέννησιν, ἡ εἴσοδος διὰ τῆς «στενῆς πύλης» πρὸς

ΕΝΟΡΙΑΚΑ

Ο ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΟΣ ΧΩΡΟΣ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

Υπάρχει μία αντίληψις περί Ἐκκλησίας, κατὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἀπορρίπτονται μὲν τὰ κοινοτικά χαρακτηριστικά τῆς Ἐκκλησίας, τὰ χαρακτηριστικά ὅμως ταῦτα δὲν ἀναφέρονται εἰς τὴν οὐσίαν τῆς θρησκείας. Εἶναι γνωρίσματα καθαρῶς ἐξωτερικά.

Κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, Ἐκκλησία εἶναι ὅρος ποσοτικός, γεωγραφικός. Εἶναι τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ μέρους τοπικῶν Ἐκκλησιῶν ἢ καὶ τὸ σύνολον τῶν ἐπὶ μέρους ἐνοριῶν. Εἰς τὴν πραγματικότητα, ἕκαστος πιστὸς ἀναζητεῖ, κατὰ τὴν ἀντίληψιν αὐτὴν, τὴν προσωπικὴν του σωτηρίαν μεμονωμένως, διὰ μίᾶς ἀπ' εὐθείας συνδέσεως μετὰ τοῦ Θεοῦ. Διὰ νὰ καταστῇ ὅμως τοῦτο εὐκολώτερον, διὰ νὰ διευκολυνθοῦν οἱ πιστοὶ εἰς τὴν προσπάθειάν των αὐτὴν, ἠνώθησαν καὶ συναπετέλεσαν τὴν Ἐκκλησίαν. Ἡ Ἐκκλησία λοιπόν, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, δὲ ἀποτελεῖ σκοπὸν, ἀλλὰ μέσον πρὸς ἐπίτευξιν σκοπῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον γίνεται ἡ Ἐκκλησία ἕνας ὀργανισμὸς, μία ὀργάνωσις, ἓν σωματεῖον, τὸ

κατόρθωσιν καὶ συνεχῆ βίωσιν τῆς χριστιανικῆς ζωῆς, ἰδοὺ τὸ δίδαγμα ἐκ τῆς ζωῆς τοῦ π. Ἰωάννου.

* * *

Κακοπαθήσας λοιπόν, ὁ π. Ἰωάννης «ὡς καλὸς στρατιώτης Ἰησοῦ Χριστοῦ» καὶ ἀναδειχθεὶς διὰ τῆς θεοφιλοῦς πολιτείας του ὠλοκληρωμένη χριστιανικῆ προσωπικότης, ἀπῆλθεν ἐκ τοῦ κόσμου τούτου ἐν τῇ ἀγήρῳ μακαριότητι. Ἐκ τοῦ πνευματικοῦ δὲ ἐκείνου κόσμου μὲ τὴν προσωπικότητά του, θὰ ἐξακολουθῇ ὄχι μόνον νὰ φωτίζῃ τὸν δρόμον τῆς ζωῆς μας, ἀλλὰ καὶ νὰ μᾶς προτρέπῃ νὰ εἰσέλθωμεν διὰ τῆς «στενῆς πύλης», ἵνα ἐπιτύχωμεν καὶ ἡμεῖς τὴν ἐν Χριστῷ ἀναγέννησιν καὶ κάθαρσιν μας καὶ τὴν εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν εἴσοδόν μας.

Ἀρχιμ. ΙΩΑΝΝΗΣ ΨΑΡΡΑΣ

ὁποῖον ἐξυπηρετεῖ ἓνα ἢ περισσοτέρους σκοπούς, ἀναλόγως τῶν ἰδιαιτέρων συνθηκῶν τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἰδιαιτέρων προβλημάτων ἐκάστης ἐποχῆς.

Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφερθῆ, ὅτι ἡ ἀποψις αὕτη εἶναι ξένη πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Εὐαγγελίου καὶ τῆς Ὁρθοδόξου παραδόσεως. Εἶναι ἕμως ἀνάγκη νὰ ὑπογραμμισθῆ, ὅτι ὑφίσταται σήμερον διὰ τὴν Ἐκκλησίαν μέγας κίνδυνος εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο. Τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀντιλαμβάνομεθα καλλίτερον, ἐὰν παρατηρήσωμεν τὰ συμβαίοντα σήμερον εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως. Εἰς τὴν Δύσιν ἡ Ἐκκλησία, καὶ ἰδιαιτέρως αἱ προτεσταντικαὶ Ἐκκλησίαι, ἐτέθησαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν διαφόρων σκοπῶν καὶ ἀναγκῶν τῆς ζωῆς αὐτῆς. Ἡ Ἐκκλησία εἶδε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς της εἰς τὴν θεραπείαν τῶν κοινωνικῶν πληγῶν, εἰς τὴν καλλιέργειαν τῶν κοινωνικῶν, πολιτιστικῶν καὶ ἀνθρωπιστικῶν ἰδεωδῶν, εἰς τὴν διακονίαν τῶν ὑλικῶν ἀναγκῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ Ἐκκλησία ἀπέκτησεν ὄργανωσιν, ἀνέπτυξε συστηματικὴν δραστηριότητα εἰς πολλοὺς τομεῖς, κατέστη παράγων οἰκονομικός. Τὸ μήνυμα τῆς Ἐκκλησίας δὲν εἶναι πλέον μήνυμα πνευματικόν, λυτρωτικόν, δὲν εἶναι τὸ κήρυγμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ τὸ εὐαγγέλιον τοῦ ἀνθρωπισμοῦ, τὸ εὐαγγέλιον τῆς κοινωνικῆς δραστηριότητος, τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης καὶ τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Χριστὸς δὲν εἶναι πλέον ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Θεός, ὁ ὁποῖος λαμβάνει σάρκα, γίνεταί ἄνθρωπος, διὰ νὰ λυτρώσῃ τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ θεοποιήσῃ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Χριστὸς ἀποβαίνει κοινωνικός ἐργάτης, κοινωνικός ἐπαναστάτης, διὰ νὰ διακηρύξῃ τὴν κοινωνικὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, νὰ θεραπεύσῃ τὸν ἀνθρώπινον πόνον καὶ νὰ ἐκπολιτίσῃ τὸν ἄνθρωπον. Νὰ διδάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν κοινωνικὴν ἀρετὴν, νὰ δημιουργήσῃ διὰ τὸν ἄνθρωπον ἓνα νέον πολιτισμόν. Τοιοῦτοτρόπως εἶναι, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, ὁ Χριστὸς ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος θεοποιεῖται.

Ἡ Ἐκκλησία, ἡ ὁποία συνεχίζει μίαν τοιαύτην ἀποστολήν, καλεῖται, κατὰ τὴν ἀντίληψιν ταύτην, νὰ ἀναζητῆ τὴν θέσιν της εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐπειδὴ ἡ κοινωνία προχωρεῖ, ὁ ἄνθρωπος προάγεται καὶ, συνεπῶς, αἱ ἀνάγκαι ἀλλάσσουσι καὶ τὰ προβλήματα μεταβάλλονται, καλεῖται ἡ Ἐκκλησία νὰ προσαρμόζεται συνεχῶς καὶ νὰ ἀλλάσῃ ἀντικείμενον καὶ ἀποστολήν. Τοῦτο διότι, ἐὰν ἡ Ἐκκλησία δὲν μεταβάλλῃ συνεχῶς τὸ πρόγραμμα καὶ τοὺς στόχους αὐτῆς, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ ἐξυπηρετήσῃ πραγματικὰς ἀνάγκας τῆς ζωῆς αὐτῆς καὶ, συνεπῶς, θὰ χάσῃ τὸν σκοπὸν τῆς ὑπάρξεώς της, θὰ καταστῆ ἄχρηστος.

Ἄλλὰ διὰ τὴν ἀντιληφθῶμεν τὸν μέγα τοῦτον κίνδυνον, ὁ ὁποῖος ἀπειλεῖ τὴν Ἐκκλησίαν σήμερον, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ προστρέξωμεν εἰς ὅ,τι συμβαίνει εἰς τὰς Ἐκκλησίας τῆς Δύσεως. Δὲν χρειάζεται νὰ ἀναφέρωμεν τὸ γεγονός ὅτι ὑπάρχουν σήμερον εἰς τὴν Δύσιν ὁμάδες χριστιανῶν, οἱ ὁποῖοι φρονοῦν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ διακόψῃ τὴν τέλεσιν τῆς θείας λειτουργίας, ἕως ὅτου λυθοῦν ὅλα τὰ κοινωνικὰ προβλήματα τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἐὰν προσέξωμεν πῶς σκέπτονται μερικοὶ Ἕλληγες ὀρθόδοξοι χριστιανοί, θὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τὴν πατρίδα μας εἶναι ἀνάγκη ἡ Ἐκκλησία μας νὰ ἐπανεύρῃ εἰς τὴν σκέψιν καὶ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων τὰ οὐσιώδη Αὐτῆς κοινοτικὰ χαρακτηριστικά. Ὅτι, δηλαδή, πολλοὶ ἄνθρωποι, πιστεύουν, ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ εὐρίσκῃ τὴν δικαίωσιν τῆς καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της, εἴτε ὡς σύμβολον ἱερὸν, τὸ ὁποῖον ὑπεθυμίζει ἐνδόξους σελίδας τῆς ἱστορίας τῆς πατρίδος μας, εἴτε ὡς κοινωνικός, πολιτιστικός καὶ μορφωτικός παράγων. Καὶ ἐὰν ἡ Ἐκκλησία δὲν ἀνταποκρίνεται πρὸς τὰς προσδοκίας μας ὡς παράγων προόδου καὶ πολιτισμοῦ, ἐὰν δὲν τίθεται εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀνθρώπου, τότε γίνεται ἀνεκτὴ ὑπὸ μερικῶν μόνον ὡς ἱερὸν σύμβολον, ὡς πολῦτιμον μνημεῖον τοῦ παρελθόντος, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ λάβῃ τὴν ἀρμόζουσαν εἰς αὐτὸ θέσιν εἰς τὸ μουσεῖον.

Ἐὰν ὁμως δὲν μᾶς συγκινοῦν τὰ ἱστορικὰ μνημεῖα, τότε θεωρεῖται ἡ Ἐκκλησία ἄχρηστος ὄργανισμὸς καὶ ἀπρηχαιωμένον σύστημα, τὸ ὁποῖον δὲν εὐρίσκει σήμερον λόγον, ὁ ὁποῖος νὰ δικαιώσῃ τὴν διατήρησιν του.

Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, μερικοί, ὀρμώμενοι ἐκ τῶν ἀντιλήψεων τούτων καὶ ἐξ ἀγάπης δῆθεν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, ἐπιθυμοῦν νὰ ἴδουν τὴν Ἐκκλησίαν ἐξερχομένην τοῦ λειτουργικοῦ λατρευτικοῦ χώρου Αὐτῆς. Νὰ ἐγκαταλείπῃ τὸ κήρυγμα τῆς Βασιλείας, διὰ νὰ διακηρύξῃ τὸ εὐαγγέλιον τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης, νὰ οἰκοδομήσῃ τὸν πύργον ἐνὸς νέου πολιτισμοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ρυθμίξῃ καλλίτερον τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων.

Εἶναι ὁμως φανερόν, ὅτι ἐδῶ διαπράττεται ἐν μέγα σφάλμα. Λησμονεῖται ἡ ὀρθόδοξος λειτουργικὴ πραγματικότητα. Λησμονεῖται, ὅτι ἐντὸς τοῦ ὀρθοδόξου λειτουργικοῦ χώρου ὁ ἄνθρωπος δὲν διασπᾶται, ἀλλὰ ἀνακαλύπτει ὀλόκληρον τὴν ὑπαρξίν του καὶ διασώζει τὴν ἐσωτερικὴν του ἐνότητα. Τοῦτο, διότι ἐντὸς τοῦ ὀρθοδόξου λειτουργικοῦ χώρου δύναται ὁ πιστὸς νὰ μεταφέρῃ ὅλα τὰ προβλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς, τὰς ἀνάγκας του, τὸν ἀγῶνά του, τὴν ἀγωνίαν του καὶ νὰ τὰ μεταβάλλῃ εἰς προσευχήν. Κατ' αὐτὸν τὸν

τρόπον δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψῃ ὁ ἄνθρωπος τὸν λειτουργικὸν-λατρευτικὸν χώρον, διὰ νὰ διακονήσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ βίου, νὰ λησμονήσῃ τὸν ἄρτον, διὰ νὰ ἀναζητήσῃ τὸ ψωμί. Νὰ διαπάσῃ δηλαδὴ τὸν ἑαυτὸν του, διὰ νὰ διατηρηθῇ εἰς τὴν ζωὴν.

Ζητεῖτε πρῶτον τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ καὶ ταῦτα πάντα προστεθήσεται ὑμῖν, λέγει ὁ Κύριος. Καὶ τοῦτο δὲν σημαίνει ὅτι πρέπει νὰ περιφρονήσωμεν τὰ ὑλικά ἀγαθὰ, νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὸν ἀγῶνα διὰ τὴν ἐπίλυσιν τῶν προβλημάτων τῆς καθημερινῆς ζωῆς, νὰ διαχωρίσωμεν τὰς πνευματικὰς ἀνάγκας καὶ νὰ περιφρονήσωμεν τὰς ὑλικὰς, νὰ διχάσωμεν δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπον. Τοῦτο σημαίνει, ὅτι ὁ πιστὸς πρέπει νὰ ἐντάσῃ τὰ πάντα εἰς τὸν κεντρικὸν αὐτὸν σκοπὸν τῆς ζωῆς του, εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ τὴν βίωσιν τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τῆς Ἐκκλησίας.

“Ὅταν ὁ πιστὸς προσεύχεται καὶ ἐργάζεται διὰ τὴν Βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ὅταν ζῆ τὸ μυστήριον τῆς Ἐκκλησίας, ἀναζητεῖ ταυτοχρόνως καὶ τὴν λύσιν ὅλων τῶν ὑλικῶν προβλημάτων του καὶ ἀναζητεῖται διὰ νὰ δώσῃ τὴν μαρτυρίαν τῆς πίστεώς του διὰ τῆς θετικῆς συμβολῆς του εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν προβλημάτων τοῦ πλησίον καὶ τῆς κοινωνίας. Κατ’ αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ πιστὸς καὶ εἰς τὴν λύσιν τῶν κοινωνικῶν προβλημάτων συντελεῖ, καὶ διὰ τὴν ἐπικράτησιν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης ἀγωνίζεται, καὶ τὸν πύργον ἑνὸς νέου πολιτισμοῦ οἰκοδομεῖ. Τοῦτο, διότι αὐτὸ σημαίνει ζῶσα πίστις, ἀληθὴς λατρεία τοῦ ζῶντος Θεοῦ, ἀξία προσέλευσις εἰς τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον. Αὐτὸ σημαίνει μέλος τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας.

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον δὲν καλεῖ ἡ ὀρθόδοξος Ἐκκλησία τοὺς πιστοὺς Αὐτῆς νὰ ἐγκαταλείψουν τὸ ἱερὸν θυσιαστήριον, νὰ διακόψουν τὸ λυτρωτικὸν κήρυγμα τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ διὰ νὰ θεραπεύσουν τὰς κοινωνικὰς πληγὰς, διὰ νὰ στηρίξουν ἀνθρώπινα συστήματα ἢ νὰ διακονήσουν τὰς ἐκάστοτε ἀνάγκας τοῦ ἀνθρώπου.

Καλεῖ αὐτοὺς νὰ μεταφέρουν τὰ πάντα εἰς τὸν λατρευτικὸν χώρον, ἐκεῖ ὅπου ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ μεταβάλλῃ τὰ πάντα εἰς προσευχὴν. Ἐντὸς τοῦ πνεύματος τούτου τῆς ἐνότητος καὶ τῆς μεταμορφώσεως θὰ εὔρη ὁ πιστὸς καὶ τὴν ἰδικὴν του ἐσωτερικὴν ἐνότητα καὶ τὴν ἰδικὴν του μεταμόρφωσιν, τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν λύτρωσιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεώς του.

ΟΙ ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΤΗΣ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΔΙΑ ΤΟΝ ΣΗΜΕΡΙΝΟΝ ΑΝΘΡΩΠΟΝ*

IV

Ἐν οὐσιώδεις χαρακτηριστικὸν τῆς ἐποχῆς μας εἶναι ἡ τεραστία ἀνάπτυξις τῶν μέσων ἐπικοινωνίας καὶ συγκοινωνίας, αἱ ὁποῖαι, λέγεται συνήθως, ὅτι φέρουν τοὺς ἀνθρώπους ἐγγύτερον μεταξύ των. Καὶ εἶναι βεβαίως γεγονὸς ὅτι σήμερον περισσότεροι ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μετ' ἄλλων χωρῶν ἢ πολιτισμῶν. Εἶναι ὁμῶς λίαν ἀμφίβολον, ἐὰν τοῦτο συντελῆ εἰς στενωτέραν ψυχικὴν ἐπικοινωνίαν καὶ κατανόησιν μεταξύ τῶν λαῶν. Τὰ σύγχρονα παγκόσμια γεγονότα πείθουν μᾶλλον περὶ τοῦ ἀντιθέτου. Ὅα ἦτο ἀνεδαφικὸν νὰ ὑποστηρίξῃ κανεὶς ὅτι ὁ τουρισμὸς προωθεῖ τὴν σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν μεταξύ τῶν ἀνθρώπων. Αἱ ἐξ αὐτοῦ δημιουργούμεναι σχέσεις εἶναι τυπικαί, ἐφ' ὅσον ὑπὸ τῆς μιᾶς μὲν πλευρᾶς ἐπιδιώκεται τὸ ὕλικόν κέρδος, ὑπὸ δὲ τῆς ἄλλης ἡ προσωπικὴ ἱκανοποίησις. Ἐφ' ὅσον ὡς κοινὸν ἐπίπεδον διὰ τὴν προσέγγισιν τῶν λαῶν θεωρεῖται ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις, δηλαδὴ τὸ ἐκατέρωθεν συμφέρον, ὅ,τιδήποτε ἄλλο ἐπιτυγχάνεται, ἀλλ' ὄχι προσέγγισις.

Ἡ «βιομηχανικὴ» κοινωνία, ἡ ὁποία ἔχει τὰ αὐτὰ χαρακτηριστικὰ εἰς κάθε γεωγραφικὸν μῆκος καὶ πλάτος, ἐκτοπίζει βαθμηδὸν τὰς διαφόρους λαϊκὰς παραδόσεις καὶ ἐπιβάλλει παντοῦ ἓνα ἰδιάζοντα τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι*. Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τούτου οἱ ἄνθρωποι ἐνδιαφέρονται κυρίως διὰ τὸ παρὸν καὶ τὸ μέλλον — τὸ ἐν τῷ κόσμῳ. Οὕτω βαθμηδὸν ἀποξενοῦνται ἀπὸ τῆς ἱστορίας των καὶ ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς βιομηχανικῆς — οἰκονομοκρατικῆς κοινωνίας, ἡ ὁποία, ὡς εἶδομεν, συνεπάγεται τόσους κινδύνους διὰ τὴν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν. Τείνει λοιπὸν ὁ σημερινὸς κόσμος νὰ μεταβληθῆ εἰς μίαν ὁμοιόμορφον κοινωνίαν, τῆς ὁποίας τὰ βασικὰ προβλήματα εἶναι ἡ παραγωγή καὶ ἡ κατα-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελ. 404 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

* Οὗτος χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ τεχνοκρατικοῦ — εὐδαιμονιστικοῦ πνεύματος, ἐνὸς κενοῦ «διεθνισμοῦ», τῆς ἀδιαφορίας διὰ τὴν θρησκείαν καὶ τὰς διαφορὰς μεταξύ τῶν θρησκειῶν ἢ τῶν Ἐκκλησιῶν, τῆς χλιαρᾶς στάσεως ἀπέναντι τῆς ἠθικῆς κ. τ. λ.

νάλωσις καὶ μόνος στόχος ἡ ὑλικὴ εὐδαιμονία! Ἀλλοίμονον ἔμως διὰ τὸν κόσμον ἐκεῖνον. Τοῦτο μόνον λέγομεν.

Τὰ σκέπτονται αὐτὰ οἱ σημερινοὶ πολιτικοὶ καὶ πνευματικοὶ ἡγέται; Οἱ περισσότεροι θὰ τὰ σκέπτωνται ἀσφαλῶς. Ἀλλὰ δὲν ἀνησυχοῦν, διότι δὲν δύνανται νὰ συνειδητοποιήσουν τὸ κακόν. Μήπως ἔμως τὰ πράγματα δὲν πρόκειται νὰ λάβουν μίαν τοιαύτην ἐξέλιξιν; Ἀλλ' οἱ μελλοντολόγοι, ὑπάρχει πράγματι ὁ κλάδος οὗτος, δὲν ἀμφιβάλλουν περὶ τούτου. Εἶναι πολὺ δύσκολον ν' ἀντιτάξῃ ὁ ἄνθρωπος εἰς τὴν σαγήνην τῆς εὐκόλου ζωῆς καὶ ἀνέσεως τὴν ἐπιθυμίαν διὰ μίαν ἀπλῆν ζωὴν ἐν φόβῳ Κυρίου. Εἰς τὰς χιλιάδας τῶν ἀνθρώπων γεννᾶται εἰς ἀσκητῆς.

Ἰδιαιτέρως ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες πρέπει ν' ἀνησυχῶμεν, μήπως βαθμηδὸν δημιουργηθῇ μία τεχνοκρατικὴ—εὐδαιμονιστικὴ κοινωνία καὶ ἐδῶ. Πολλοὶ λέγουν, ὅτι τοῦτο δύναται ν' ἀποφευχθῇ διὰ μιᾶς ἀναλόγου πρὸς τὰς θετικὰς ἀναπτύξεως τῶν θεωρητικῶν ἐπιστημῶν. Τοῦτο ἔμως δὲν εἶναι δυνατόν καί, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν ἀποτελεῖ τὴν πραγματικὴν ἀντιμετώπισιν τοῦ προβλήματος. Ἡ τεχνολογία ἐπιδρᾷ ὅπωςδήποτε ἐπὶ τῆς προσωπικότητος τοῦ ἀνθρώπου ἀνεξαρτήτως τῆς ἐργασίας του. Ὁ κίνδυνος εἶναι δυνατόν ν' ἀντιμετωπισθῇ μόνον ἐφ' ὅσον ἡ παιδεία ἀναπτύσῃ εἰς ὑψηλὸν βαθμὸν εἰς τοὺς Ἑλληνόπαιδας τὴν συνείδησιν τῆς ὑπερκοσμίου ἀξίας καὶ τοῦ ὑψηλοῦ προορισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς ὀρθοδόξου πίστεως μας καὶ τὴν ἀμετρον ἀγάπην πρὸς τὴν μοναδικὴν ἱστορικὴν μας παράδοσιν ἀφ' ἑνός, καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν πνευματικὴν ζωὴν ἀφ' ἑτέρου. Τ' ἀνωτέρω δυστυχῶς παρατηροῦνται εἰς περιορισμένην κλίμακα, διότι οἱ φορεῖς τῆς παιδείας δὲν εἶναι πάντοτε ἐμπνευσταὶ τῶν χριστιανικῶν ἀξιῶν καὶ εἰδικῶς τῶν ὀρθοδόξων παραδόσεων. Οἱ πολιτικοὶ ἡγέται ἐξ ἄλλου, ἐγκολπούμενοι τὰς ἀξίας αὐτὰς καὶ ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς μακράωνος ἱστορικῆς πορείας τοῦ ἔθνους, δὲν πρέπει, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν, νὰ θεωρήσουν ὅτι σκοπὸν τούτου δύναται ν' ἀποτελέσῃ εἰς τὸ μέλλον ἡ ὑλικὴ αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ εὐδαιμονία τῶν συγκροτούντων αὐτό. Τοῦτο θὰ ἐσήμαινε τὸν θάνατον τῆς αἰωνίου Ἑλλάδος. Ἄλλο νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν γενικὴν εὐημερίαν καὶ ἄλλο νὰ θεωρήσωμεν τὴν εὐδαιμονίαν ὡς σκοπὸν. Πρέπει δὲ νὰ καθοδηγηθῇ ὁ λαὸς ὑπὸ τῶν πολιτικῶν καὶ πνευματικῶν ἡγετῶν του νὰ μὴ δίδῃ προσοχὴν εἰς διαφόρους θεωρίας καὶ τρόπους ζωῆς, ὅλους ξένους πρὸς τὴν ἰδικὴν μας ἱστορικὴν καὶ τὴν ὑπέρχονον πνευματικὴν παράδοσιν. Κυρίως ἔμως, ἡ ποιμαίνουσα Ἐκκλησία πρέπει, κατανοοῦσα τὸ

πνεῦμα τῆς τεχνοκρατίας καὶ τὰ συνοδεύοντα αὐτό, νὰ διαφωτίσῃ ἐγκαίρως τὸ λογικὸν ποίμνιον περὶ τῶν κινδύνων ἐξ αὐτῆς.

Προσεπάθησα νὰ ἐκθέσω ἐν συντομίᾳ πολλῇ τοὺς οὐσιώδεις κινδύνους τῆς τεχνολογίας, ὅπως τοὺς ἀντελήφθην ἰδίως ὁμμασιν καὶ ὅπως τοὺς ἐσυνειδητοποίησα ἐμπράκτως. Δὲν ἀμφισβητῶ τὸν σπουδαῖον ρόλον τῆς τεχνολογίας διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἰδίως εἰς τὸν τομέα τῆς ἰατρικῆς. Οἱ κίνδυνοι ἐκ τῆς τεχνολογίας δημιουργοῦνται, διότι ὁ ἄνθρωπος προσκολλᾶται εἰς τ' ἀγαθὰ τῆς, διότι τῆς ἐμπιστεύεται τὴν ψυχὴν του, ἀντὶ νὰ τὴν χρησιμοποιῇ ὡς θεραπευτικὴν αὐτοῦ. Δὲν δυνάμεθα οὔτε πρέπει νὰ θέσωμεν φραγμὸν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τεχνολογίας. Ὁφείλομεν ὅμως νὰ μὴ ἀφήσωμεν τὴν ἐπιστήμην νὰ ἐκφύγῃ τοῦ σκοποῦ τῆς — ὡς ἔχει ἤδη συμβῆ ἕν μέρει — δηλαδή τῆς ὑπηρεσίας τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ μὴ ἀντιμετωπίζωμεν τὴν πρόοδον τῆς τεχνολογίας μοιρολατρικῶς. Ποία εἶναι ἡ τεχνολογία; Μήπως δὲν εἶναι δημιουργημά μας; Ἡμεῖς ἄρα πρέπει νὰ εἴμεθα κύριοι αὐτῆς. Ἐφ' ὅσον παρασυρόμεθα ὑπὸ τοῦ «πνεύματος τῆς ἐποχῆς» καὶ δεχόμεθα τὰ πάντα κατὰ φυσικὸν τρόπον ἀποδίδοντες αὐτὰ εἰς τὴν «ἐξέλιξιν» καὶ τὴν «πρόοδον», ὑποβιβάζομεν τὸν ἑαυτὸν μας, προσβάλλομεν τὴν ὄντοτήτά μας. Ἐπλάσθημεν ἐλευθεροὶ ὑπὸ τοῦ Παναγάρχου Θεοῦ, ἀλλ' ἡμεῖς γινόμεθα δούλοι τῆς «προόδου» μας. Ἴδου ποῦ κατέληξεν ὁ ἄφρων ἄνθρωπος, ὁ ὁποῖος ἐθαμβώθη ὑπὸ τῶν δημιουργημάτων του.

Ὁ ἄνθρωπος δύναται ν' ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν του ἐκ τῆς ἀμαρτίας. Κατόπιν τῶν ὅσων ἐλέχθησαν ὅμως, θὰ ἤμεθα δικαιολογημένοι νὰ προχωρήσωμεν, ἀναφερόμενοι εἰδικῶς εἰς τὰς σημερινὰς συνθήκας, καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει ν' ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν του καὶ ἐκ τῆς ἀφομοιώσεώς του πρὸς τὴν τεχνοκρατικὴν κοινωνίαν. Διότι διὰ τῆς τοιαύτης ἀφομοιώσεώς του δύναται νὰ εἶναι καλὸς οἰκογενειάρχης, νὰ ἐκκλησιάζεται τακτικῶς, νὰ διάγῃ ἡρεμον βίον καὶ ὅμως νὰ εὕρεται μακρὰν τοῦ Θεοῦ.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπισκέπτεται ἤδη ἄλλους πλανήτας. Ἄλλ' εἰς τί θὰ τὸν ὠφελήσῃ ἢ «κατάκτησις» τοῦ διαστήματος, ἐὰν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν του;

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΣΕ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΕΣ, ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΑΛΛΕΣ ΑΠΟΡΙΕΣ

219. "Όταν τύχη ἡ ἑορτὴ τῶν Θεοφανείων ἡμέραν Κυριακὴν ἢ Δευτέραν καὶ ἡ παραμονὴ εἶναι Σάββατον ἢ Κυριακὴν, νηστεύομεν ἢ ὄχι; (Ἐρώτησις Αἰδεσ. Γ. Τσίγκου).

220. Ὁ ἁγιασμὸς τῆς παραμονῆς πίνεται; Ἄν ναί, διαπὶ νηστεύομεν διὰ νὰ λάβωμεν τὸν μέγαν ἁγιασμόν; (Ἐρώτησις Αἰδεσ. Γ. Τσίγκου).

Γιὰ τὸ μέγα ἁγιασμὸ γράψαμε προσφάτως ἐξ ἀφορμῆς τῆς ὑπ' ἀριθμ. 207 ἐρωτήσεως. Ἐκεῖ παραπέμψαμε καὶ σὲ παλαιότερες ἀπαντήσεις, πού ἀνεφέροντο στὸ ἴδιο θέμα. Καὶ οἱ ἀνωτέρω δύο ἐρωτήσεις ἀναφέρονται ἀμέσως ἢ ἐμμέσως στὸ ἴδιο θέμα. Γιατὶ καὶ ἡ πρώτη στὴν ἴδια σφαῖρα κινεῖται. Μὲ ἄλλους λόγους τὸ θέμα μπορεῖ νὰ διατυπωθῆ ὡς ἐξῆς: Νηστεύομε τὴν παραμονὴ τῶν Θεοφανείων. Σκοπὸς τῆς νηστείας αὐτῆς κοινῶς θεωρεῖται ἡ προπαρασκευὴ διὰ τὴν προσέλευσι στὴν μετάληψι τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ τῆς ἡμέρας τῆς ἑορτῆς. Ἄν ὅμως ἡ παραμονὴ εἶναι Σάββατον ἢ Κυριακὴ, ἐπομένως ἡμέρα πού δὲν ἐπιτρέπεται ἡ νηστεία, τότε πῶς θὰ κοινωνήσωμε τοῦ ἁγιασμοῦ κατὰ τὴν ἐπομένη; Καὶ πάλι ἂν ὁ ἁγιασμὸς τῆς παραμονῆς καὶ τῆς ἑορτῆς εἶναι ὁ αὐτὸς μέγας ἁγιασμὸς, καὶ ἀφοῦ προϋπόθεσις γιὰ τὴν μετάληψι τοῦ εἶναι ἡ νηστεία, δὲν μπορούμε νὰ κοινωνήσουμε ἀπὸ τὸν ἁγιασμὸ τῆς παραμονῆς, ἐφ' ὅσον δὲν νηστεύσαμε κατὰ τὴν προηγουμένη, πού εἶναι ἡμέρα καταλύσιμος εἰς πάντα. Οἱ ἀνωτέρω ἀπόψεις δὲν εἶναι ἡ πρώτη φορὰ πού ἀκούονται καὶ γράφονται. Ὁφείλονται σὲ μία εὐλαβῆ παρεξήγησι, πού περιβάλλει τὴν ἀκολουθία τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ καὶ πού πολλὰς φορὰς δημιουργεῖ προβλήματα καὶ στοὺς ἱερεῖς μας καὶ στὸ λαὸ μας. Ἐπειδὴ ἡ ἀπάντησις στὰ ἐρωτήματα αὐτὰ προϋποθέτει ὅσα ἄλλοτε γράψαμε, εἶναι ἀνάγκη παραλλήλως πρὸς αὐτὴν νὰ ἀναγνωσθοῦν οἱ προηγούμενες σχετικὲς ἀπαντήσεις.

Ἡ νηστεία τῆς παραμονῆς τῶν Θεοφανείων κακῶς θεωρεῖται ὅτι ἔχει σχέσι μὲ τὴν μετάληψι τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ. Κατὰ παλαιὸ ἔθος τῆς Ἐκκλησίας, τῶν μεγάλων ἑορτῶν προηγεῖται προετοιμασία, ἡ ὁποία ἐκτὸς τῶν ἄλλων περιελάμβανε καὶ νηστεία. Οἱ νηστεῖες αὐτὲς ἦσαν ὀλίγων μόνον ἡμερῶν, μιᾶς, δύο, τριῶν ἢ καὶ μιᾶς ἐβδομάδος, πού βαθμηδὸν ἀπὸ ἐπίδρασι τῶν μοναχῶν ἀνεπτύ-

χθησαν και περισσοτερο. Τετοιες προπαρασκευαστικες νηστειες εχομε στα Χριστουγεννα, στο Πασχα, στην εορτη των αγιων Αποστολων, της Μεταμορφωσης και της Κοιμησεως της Θεοτοκου. Σε επι μερους τυπικα βρισκομε νηστειες και προ των εορτων μεγαλων αγιων, οπως του αγιου Δημητριου, των Ταξιαρχων, της Υψωσης του τιμιου Σταυρου, της αποτομης του Προδρομου κ.λ.π. Τα Θεοφανεια δεν ειχαν την δυνατοτητα να αναπτυξουν νηστεια, αν και τα προεορτια των αρχιζουν απο την 2αν Ιανουαριου, γιατι το δωδεκαημερο των Χριστουγεννων αποτελουσεν εορταστικη περιοδο καταλυσεως εις παντα. Εξ αλλου η νηστεια των Χριστουγεννων ειναι προπαρασκευαστικη και για τα Θεοφανεια, εφ' οσον οι εορτες αυτες παλαιότερα αποτελουσαν μια ενιαια εορτη, που εωρταζετο την 6η Ιανουαριου· αλλα και σημερα ο συνδεσμος των ειναι στενος καιμπορουν να θεωρηθουν ως δυο υφεις μιας εορτης. Στην Αρμενικη Εκκλησια, που διετηρησε τον παλαιο κοινο εορτασμο των Χριστουγεννων και των Θεοφανειων στις 6 Ιανουαριου προηγεται της εορτης επταημερος νηστεια. Μονο λοιπον η παραμονη των Θεοφανειων εμεινε στην Εκκλησια μας ως ημερα νηστειας, ξηροφαγιας. Γι' αυτο και η λειτουργια της παραμονης του Μεγαλου Βασιλειου ειναι συνδεδεμενη με τον Εσπερινο. Ετελειτο δηλαδη αρχικως το εσπερας μετα την ενατη ωρα, λογω της νηστειας, οπως και μεχρι σημερα στα μοναστηρια. Η νηστεια ομως, κατα τους ιερους κανονας, απαγορευεται κατα τα Σαββατα και τας Κυριακας. "Αν κατ' αυτας τας ημερας συμπεση η παραμονη των Θεοφανειων, καταλυεται η νηστεια, οχι βεβαια «εις παντα», αλλα εχομε καταλυσι «οινου και ελαιου» και η θεια λειτουργια τελειται, οπως τας μη νηστιμους ημερας, το πρωι. Ίσως η νηστεια της παραμονης των Θεοφανειων εχει καποια σχεσι και με το βαπτισμα των κατηγουμενων. Ειναι γνωστο, οτι κατα τα Θεοφανεια, οπως και κατα τα Χριστουγεννα και ιδιαιτερωσ κατα το Πασχα, προσηρχοντο στο βαπτισμα ομαδικως οι κατηγουμενοι. Ειναι επισης γνωστο, οτι του βαπτισματος προηγετο νηστεια και των βαπτιζομενων και της Εκκλησιας ολης.

"Οτι η νηστεια δεν αφορα στην μεταληψι του μεγαλου αγιασμου, μπορει να συναχθῃ και απο το παραλληλο της προπαρασκευης για την θεια μεταληψι. "Οπως και αλλοτε γραψαμε, η τριτημερος νηστεια ειναι νεωτερο εθιμο. Κατα την εποχη που εισηχθη η νηστεια της παραμονης των Θεοφανειων, και πολλους αιωνας υστερα απο αυτην, η προπαρασκευαστικη νηστεια για την θεια μεταληψι ητο και για τον λαο η σημερα τηρουμενη απο τους ιερεις, δηλαδη η απολυτος αποχη τροφης απο του τελευταίου δειπνου, η του μεσονυκτιου, μεχρι της ωρας της θειας κοινωνιας. Θα ητο παραλογο για την με-

ΒΙΟΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΛΟΓΟΥ

Ἐπειτα ἀπὸ ὀλίγον, κατὰ τὴν νύκτα τοῦ μεγάλου Σαββάτου τοῦ ἔτους 379, οἱ ἄρειανοὶ ἐπέδραμον πάλιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας καὶ ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν Ὁρθοδόξων, τραυματίσαντες τὸν Γρηγόριον.

Ἀλλὰ δὲν ἦτο μόνον αὐτὸ ποῦ ἔπαθεν ὁ πρωταθλητῆς οὗτος τῆς Ὁρθοδοξίας ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς. Καὶ ἐντὸς τῶν κόλπων τῆς Ὁρθοδοξίας εὐρέθησαν ἄνθρωποι ποῦ ἐκινήθησαν ἐναντίον του, ὅμοιοι μὲ τὸν Ἰούδαν τὸν προδότην μαθητὴν. Τοιοῦτος ἦτο ἕνας Μάξιμος, ὁ ὁποῖος ἦτο πρόην κυνικὸς φιλόσοφος καὶ ὁ Γρηγόριος τὸν κατήχησε καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τὸν ἠγάπησε δὲ τόσον, ὥστε τὸν εἶχεν ἐπιστήθιον φίλον καὶ ὁμοτράπεζόν του, τέλος δὲ τὸν ἐχειροτόνησε καὶ ἱερέα. Ὁ πα-

* Συνέχεια ἐκ τῆς σελίδος 415 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11-12 τεύχους.

τάληψι τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ νὰ ζητηθῆ μακροτέρα νηστεία ἀπὸ ὅση ἀπαιτεῖτο γιὰ τὴν μετάληψι τοῦ Σώματος καὶ Αἵματος τοῦ Κυρίου.

Ἄλλ' αὐτὸ τὸ ἀποκλείει ὄχι μόνον ἡ περίπτωσις κατὰ τὴν ὁποία ἡ παραμονὴ τῶν Θεοφανείων θὰ συνέπιπτε μὲ μὴ νήστιμο ἡμέρα, Σάββατο ἢ Κυριακὴ, ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ τέλεσις τοῦ μεγάλου ἁγιασμοῦ κατὰ τὴν παραμονή, καὶ μάλιστα, κατὰ τὴν νεωτέρα τάξι, τὸ πρωί. Ἡ προηγουμένη ἡμέρα, ἡ 4ῃ Ἰανουαρίου εἶναι καταλύσιμος, ἐπομένως ἡ δὲν θὰ ἐτελεῖτο ὁ ἁγιασμὸς κατὰ τὴν παραμονὴ ἢ ἂν ἐτελεῖτο δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ κοινωήσουν ἀπὸ αὐτὸν οἱ πιστοὶ. Τὸ τελευταῖο ὅμως αὐτὸ ἀποκλείεται. Ὅλες οἱ ἱερὲς ἀκολουθίαι τελοῦνται γιὰ νὰ μετάσχουν τῶν πνευματικῶν δωρεῶν οἱ πιστοὶ διὰ τῆς μεταλήψεως τῶν ἁγιαζομένων εἰδῶν. Σὲ προηγουμένη ἀπάντησι εἶδαμε τίς σχετικὰς μαρτυρίας τῶν τυπικῶν διατάξεων τῶν χειρογράφων, ἀλλὰ καὶ τίς σχετικὰς φράσεις τῆς ἰδίας τῆς ἀκολουθίας. Τὰ διακονικὰ ρητῶς ὁμιλοῦν δὲ τοὺς «μεταλαμβάνοντας» ἐκ τοῦ ὕδατος καὶ διὰ τὸν ἁγιασμὸ ποῦ θὰ λάβουν οἱ πιστοὶ «διὰ τῆς τῶν ὕδατων τούτων μεταλήψεως τῇ ἀοράτῳ ἐπιφανείᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Τὸ ἴδιο καὶ ἡ μεγάλῃ καθαγιαστικῇ εὐχῇ καὶ ἡ εὐχῇ τῆς κεφαλοκλισίας κάμνουν σαφῶς λόγο γιὰ τοὺς «μεταλαμβάνοντας» καὶ γιὰ τὴν «μετάληψιν» τοῦ ἁγιαζομένου ὕδατος ἀπὸ τοὺς χριστιανοὺς.

Φ.

τριάρχης Ἀλεξανδρείας Πέτρος ἠθέλησε, λοιπόν, νὰ χειροτονήσῃ τοῦτον τὸν Μάξιμον, ὁ ὁποῖος ἦτο ὑπουργὸς καὶ φιλόδοξος, πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ τὸν ὁποῖον εἶχε λάβει τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ τοῦ ἔκαμνε κάθε χάριν. Ἔστειλε, λοιπόν, ἰδικούς του κληρικούς καὶ ἐπισκόπους εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ χειροτονήσουν ἀρχιεπίσκοπον τὸν Μάξιμον ἐν κρυπτῷ, ἐπειδὴ ἔβλεπεν ὅτι ὁσονοῦπα θὰ ἀνεδεικνύετο πατριάρχης ὁ Γρηγόριος. Ἄλλ' οἱ χριστιανοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀντελήφθησαν ἐγκαίρως τὶ συνέβαινε καὶ ἐματαίωσαν τὴν χειροτονίαν τοῦ Μαξίμου, ὁ ὁποῖος ἔφυγε κατησχυμένος ἀπὸ τὸ Βυζάντιον.

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ Θεοδοσίος, ἀγανακτήσας κατὰ τῶν ἀρειανῶν, διέταξε τότε νὰ ἐκκενώσουν οὗτοι ὅλους τοὺς ναοὺς ποὺ κατεῖχαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, τὸν δὲ ἐπίσκοπόν των Δημόφιλον ἐξώρισεν. Μετὰ ταῦτα ἄφησεν ἐλεύθερον τὸν λαὸν καὶ τὸν κλήρον νὰ ἐκλέξουν ὡς πατριάρχην τὸν Γρηγόριον, ὁ ὁποῖος ἐχειροτονήθη εἰς τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων.

Τὸ ἐπόμενον ἔτος 381 συνῆλθεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἡ Β' Ἁγία Οἰκουμενικὴ Σύνοδος, ἡ ὁποία ἐπεκύρωσε τὴν ἀνάδειξιν τοῦ Γρηγορίου εἰς πατριάρχην. Πρόεδρος τῆς Συνόδου ἦτο ὁ ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας Μελέτιος, ὁ ὁποῖος ἀπέθανε κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐργασιῶν τῆς, τὸν διεδέχθη δὲ εἰς τὴν προεδρίαν ὁ θεῖος Γρηγόριος. Ἀλλὰ καὶ μέσα εἰς τοὺς κόλπους τῆς Συνόδου ἐσημειώθη ἀντίδρασις κατ' αὐτοῦ καὶ ὁ Ἅγιος καὶ αὐτὴν τὴν φορὰν μὲ εὐκολίαν τὰ ἐπαράτησεν ὅλα καὶ φεύγων ὁ μακάριος τὸν φθόνον καὶ τὰς ἔριδας, ἔφυγε καὶ ἐπῆγεν εἰς τὴν πτωχὴν καὶ ἡγαπημένην του Ἀριανζόν. Προτοῦ ὅμως ἀναχωρήσῃ, ἐξεφώνησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας μίαν ἀποχαιρετιστήριον ὁμιλίαν, ἡ ὁποία ἔμεινε περίφημος. Εἰς τὴν ὁμιλίαν αὐτὴν εἶπε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς ὑπέροχα πρὸς τὸ ἀκροατήριόν του, τὸ ὁποῖον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐπισκόπους καὶ πλῆθος λαοῦ: «Χαίρις, Ἀναστασία μοι, τῆς εὐσεβείας ἐπάνωμε... Χαῖρε μοι, ὦ καθέδρα, τὸ ἐπίφθονον τοῦτο καὶ ἐπικίνδυνον ἀρχιερέων συνέδριον, ἱερέων αἰδῶς καὶ χρόνω τετιμημένον. Χαίρετε, ψαλμῶδων ἁρμονίαι, στάσεις πάννουχοι, παρθένων σεμνότης, γυναικῶν εὐκοσμία, χηρῶν, ὀρφανῶν συστήματα, πτωχῶν ὀφθαλμοὶ πρὸς Θεὸν καὶ πρὸς ἡμᾶς βλέποντες». Ἦτοι «χαῖρε, ναὲ τῆς Ἁγίας Ἀναστασίας, ποῦ εἶσαι ταυτόσημος μὲ τὴν εὐσεβείαν. Χαῖρε, ἀρχιεπισκοπικὴ θρόνε, ποῦ σὲ ἐγκαταλείπω τώρα. Σὺ εἶσαι ἐπίφθονος, προκαλεῖς τὴν ζηλοτυπίαν καὶ ἔχεις τόσους κινδύνους δι' αὐτὸν ποῦ κάθεται ἐπάνω σου. Σὲ

ἀφήνω, τειμημένε ἀπὸ τὸν χρόνον καὶ πολυσέβαστε ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς. Καὶ μετὰ σοῦ ἀφήνω καὶ ὅλην τὴν ἐδῶ Ἐκκλησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἑκαμάρινα τὰς ἁρμονίας τῶν ψαλμῶδων, τὰς ὀλο-
νυκτίας, τὴν σεμνότητα τῶν παρθένων, τῶν γυναικῶν τὴν εὐ-
κοσμίαν, τὰς τάξεις τῶν χηρῶν καὶ τῶν ὄρφανῶν, αἱ ὁποῖαι μοῦ
ἦσαν τόσον προσφιλεῖς καὶ γενικῶς ὅλους τοὺς πτωχοὺς μου,
τῶν ὁποίων οἱ ὀφθαλμοὶ ἐσηκόνοντο πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς
ἐμὲ τὸν ἐπίσκοπον. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἀποχαιρετῶ τώρα, τὰ ἐγκα-
ταλείπω διὰ νὰ δώσω τόπον εἰς τὴν ὀργήν».

Προηγουμένως δέ, κατὰ μίαν συνεδρίασιν τῆς Συνόδου
εἶχεν εἶπει ἄλλα ἐφάμιλλα: «Εἶ τι ὑμῖν ἐγώ... αἴτιος, οὐκ εἰμι
σεμνότερος Ἰωνᾶ τοῦ προφήτου. Βάλετέ με εἰς τὴν θάλασσαν
καὶ παύσεται ἀφ' ὑμῶν ὁ κλύδων τῶν ταραχῶν. Αἰροῦμαι παθεῖν
ὅ,τι ἂν βούλεσθε, καίπερ ἀθῶος ὢν, τῆς ὑμῶν ἔνεκεν ὁμονοίας.
Θρόνου ἐξώσατε, πόλεως ἀπελάσατε, μόνην τὴν ἀλήθειαν καὶ
τὴν εἰρήνην, ὡς Ζαχαρίας φησίν, ἀγαπήσατε». Δηλαδή: «Ἄν
ἐγὼ γίνωμαι αἰτία μὲ τὴν παρουσίαν μου νὰ διαταράσσεται ἡ
Ἐκκλησία, δὲν ἀξίζω περισσότερο τοῦ προφήτου Ἰωνᾶ, τὸν
ὁποῖον, ὡς ἀναφέρει ἡ Παλαιὰ Διαθήκη, ἔρριψαν ἀπὸ τὸ κινδυ-
νεῦον διὰ τὴν πολλὴν τρικυμίαν πλοῖον εἰς τὴν θάλασσαν διὰ
νὰ ἐπέλθῃ γαλήνη. Ρίψατέ με, λοιπόν, καὶ ἐμὲ εἰς τὴν θάλασσαν,
διὰ νὰ παύσῃ ἡ ταραχὴ καὶ οὕτω νὰ εὐπλοήσῃ ἡ μουσικὴ ναῦς,
ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ. Δέχομαι καὶ προτιμῶ νὰ πάθω ὅ,τι
θέλετε, εἶμαι πρόθυμος νὰ ὑποστῶ ὅποιανδήποτε θυσίαν, ἂν
καὶ δὲν πταίω εἰς τίποτε, ἀρκεῖ σεῖς νὰ ὁμονοήσετε. Ἐξώσατέ
με, λοιπόν, ἀπὸ τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἀπελάσατέ με ἀπὸ
τὴν πόλιν, μὴ μὲ λάβετε ὑπ' ὄψιν σας. Μόνον τὴν ἀλήθειαν καὶ
τὴν εἰρήνην νὰ ἀγαπήσητε, ὅπως λέγει καὶ ὁ προφήτης Ζα-
χαρίας».

Ἰλιγγιᾶ, ἀγαπητοί μου ἀδελφοί, ὁ νοῦς καὶ ἐξίσταται πᾶσα
ψυχὴ θεοφιλῆς ἐνώπιον τοῦ πνευματικοῦ ὕψους, εἰς τὸ ὁποῖον
ἴστατο ὁ μέγας οὐτός τῆς Ἐκκλησίας πατήρ, ὁ γνήσιος οὐτός
Χριστοῦ μαθητής, ὁ τὸν δεσποτικὸν ἐκείνον λόγον «ὁ ποιμὴν ὁ
καλὸς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ τίθησιν ὑπὲρ τῶν προβάτων» μιμησά-
μενος. Ἠγάπα τόσον τὴν Ἐκκλησίαν, τὴν λογικὴν ποιμὴν του
ὁ θεὸς Γρηγόριος, ὥστε διὰ τὸ καλὸν τῆς δὲν ὑπερήσπισε τὸν ἑαυ-
τόν του, δὲν ἀντέταξε τὸ δίκαιον ποῦ εἶχε, δὲν ἐπέμεινεν, ἀλλὰ
προκειμένου νὰ ἡρεμήσῃ ἡ Ἐκκλησία, νὰ διασωθῇ ἡ ἐνότης,
ἐπροτίμησε τὴν ἀποχώρησιν καὶ τὴν φυγὴν.

Ἄφου ἔμεινεν ὀλίγον εἰς τὴν Ἀριανζόν, μετέβη κατόπιν
εἰς τὴν Καισάρειαν τῆς Καππαδοκίας, ὅπου ἦτο νωπὸς ἀκόμη ὁ

τάφος τοῦ πρὸ δύο ἐτῶν κοιμηθέντος ἐν Κυρίῳ φίλου του, τοῦ μεγάλου Βασιλείου. Τὸν τάφον αὐτὸν ἔρρανεν ὁ Γρηγόριος μὲ τὰ δροσερώτατα ἄνθη ἐνὸς λόγου πού ἐξεφώνησε καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ἐξύμνησε τὴν ἀρετὴν καὶ τὸν βίον τοῦ Βασιλείου.

Ἀκολουθῶς ὁ Γρηγόριος μετέβη εἰς τὴν Ναζιανζόν, τῆς ὁποίας τὸ ποίμνιον ἦτο χωρὶς ἐπίσκοπον καὶ ἐκινδύνευσεν ἀπὸ τοῦς αἵρετικούς Ἀπολλιναριστάς. Ἐστάθη, λοιπόν, ἐκεῖ ὁ Γρηγόριος ἐπὶ τινα ἔτη ὡς πνευματικὸς πατὴρ τῶν ναζιανζηνῶν, ἕως οὔτου οὗτοι ἀπέκτησαν ἐπίσκοπον. Οὗτος δὲ ἦτο ὁ ἐξάδελφος τοῦ Γρηγορίου Εὐλάλιος.

Τότε, θεωρήσας τὸν ἑαυτὸν του ἀποδεσμευμένον πλέον ἀπὸ ὑποχρεώσεις, ἀπεσύρθη πάλιν εἰς τὴν ἡγαπημένην του Ἀριανζόν καὶ ἐξῆσεν ἐν ἀφανείᾳ τὰ ὑπόλοιπα ἐξ ἑτῆ ζωῆς, πού τοῦ ἀπέμειναν. Ἐκοιμήθη δὲ ἐν Κυρίῳ τὸ ἔτος 389, εἰς ἡλικίαν περὶπου 59 ἐτῶν. Ἡ μνήμη του τελεῖται τῇ 25ῃ τοῦ μηνὸς Ἰανουαρίου καὶ τῇ 30ῃ τοῦ αὐτοῦ μηνός, ὅποτε συνεορτάζεται μὲ τοὺς δύο ἄλλους Ἱεράρχας, τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Χρυσόστομον.

Τοῦ Ἀγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου διεσώθησαν πολλὰ συγγράμματα, τὰ σπουδαιότερα ἀπὸ τὰ ὁποῖα θὰ ἀναφέρωμεν κατωτέρω, ἐκτὸς ἐκείνων πού κατὰ τὴν ἐξιστόρησιν τοῦ βίου του ἐμνημονεύσαμεν.

Ἐν πρώτοις σημειώνομεν τοὺς λόγους του, τεσσαράκοντα καὶ πέντε τὸν ἀριθμὸν, οἱ ὁποῖοι εἶναι, ἄλλοι μὲν καθαρῶς ἐποικοδομητικοί, ἄλλοι δὲ δογματικοί, ἄλλοι πανηγυρικοὶ καὶ ἄλλοι περιστατικοί. Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς και καταλέγονται καὶ τέσσαρες ἐπιτάφιοι, πρὸς τὸν ἀδελφόν του Καισάριον, πρὸς τὴν ἀδελφὴν του Γοργονίαν, πρὸς τὸν πατέρα του καὶ ὁ ἄνωθι μνημονευθεὶς πρὸς τὸν Μέγαν Βασίλειον. Ὁ θεὸς Γρηγόριος ἦτο ἀπὸ τοὺς περιφανεστέρους κήρυκας τοῦ θεοῦ Λόγου πού ἀνέδειξεν ἡ Ἐκκλησία. Αἱ ὁμιλίαι του ἔχουν στερεὰν βάσιν εἰς τὰς Ἀγίας Γραφάς, μὲ τὰς λέξεις τῆς ὁποίας ζυμῶνονται, διακρίνονται δὲ διὰ τὴν θέρημν, τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν ἔξαρσιν. Ἡ ἐντύπωσις τὴν ὁποῖαν προεκάλει εἰς τὸν λαὸν καὶ ἡ βαθεῖα ἐπίδρασις τῶν κηρυγμάτων του κρίνεται καὶ ἀπὸ ὅσα λέγει ὁ Ἅγιος εἰς τὸν προμνημονευθέντα ἀποχαιρετιστήριον λόγον, πού ἐξεφώνησεν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Ἀναστασίας. Ἐκεῖ, λοιπόν, μεταξὺ ἄλλων, λέγει καὶ τὰ ἑξῆς: «Χαίρετε, τῶν ἐμῶν λόγων ἔρασταὶ καὶ δρόμοι καὶ συνδρομαὶ καὶ γραφίδες φανεραὶ καὶ λανθάνουσαι καὶ ἡ βιαζομένη κιγκλὶς αὕτη τοῖς περὶ τὸν λόγον ἐθιζόμενοις». Ἀπὸ τὰς φράσεις αὐτάς μανθάνομεν ὅτι ἦσαν πάμπολλοι οἱ θιασῶται τῶν κηρυγμάτων του, καὶ μετέβαι-

Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς

Η ΠΕΤΡΑ, Ο ΧΡΙΣΤΟΣ

Ὅποιος στηρίζεται στὸν Χριστό, δὲν ἔχει νὰ φοβηθῆ καμμιὰ ἀνατροπή. Ὅπου ἀλλοῦ καὶ ἂν στηριχθῆ ὁ ἄνθρωπος, θὰ εἶναι σὰν νὰ χτίζη στὴν ἄμμο. Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ πέτρα, ὁ βράχος, ὅπου καμμιὰ δύναμη στὸν κόσμον δὲν εἶναι σὲ θέση νὰ προκαλέσῃ κλονισμό καὶ νὰ δημιουργήσῃ τὴν πραγματικότητα τῆς ἀνασφάλειας. Δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτα θετικὴ πράξι παρὰ μονάχα μία: Νὰ οἰκοδομήσῃ κανεὶς τὴ ζωὴ του πάνω σ' αὐτὴ τὴν πέτρα.

Οἱ ἄνθρωποι φοβοῦνται τὴν ἀνασφάλειαν. Ἡ ἰδέα ὅτι, ὅσα ἐπιχειροῦν, μπορεῖ νὰ μὴν ἔχουν μόνιμο καὶ βέβαιο ἀποτέλεσμα, τοὺς προξενεὶ ἀβάσταχτο ἄγχος. Τὸ ἄγνωστο, τὸ ὀλισθηρὸ αὔριο κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ τὸ πιάσῃ προκαταβολικά, νὰ πῆ ὅτι εἶναι δικό του καὶ ὅπως τὸ θέλει ὁ ἴδιος. Τὰ δυσάρεστα ἐνδεχόμενα παραμένουν ἀνεξουδετέρωτα.

Τίποτε τὸ εὐχάριστο δὲν εἶναι βέβαιο. Ἀκόμη καὶ τὸ ἴδιο τὸ αὔριο, σὰν χρονικὸ διάστημα, εἶναι ἓνα Ἴσως. Ἴσως ὑπάρ-

---

νον ἄθροοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὁσάκις ὠμίλει ὁ Γρηγόριος. Ὡρισμένοι δὲ ἀπὸ αὐτοὺς κατέγραφον τὰς ὀμιλίας ἐνῶ τὰς ἐξεφάνει, ἦτο δὲ τόσον τὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἡ συρροὴ των, ὥστε ἐκινδύνευε νὰ σπάσῃ ἀπὸ τὸν συνωστισμόν τὸ κιγκλίδωμα ποῦ ἐχώριζε τὸν ἄμβωνα ἀπὸ τὸ ἐκκλησίασμα.

Ὁ Γρηγόριος ἦτο καὶ ποιητής, γράψας περὶ τὰς δέκα ὀκτὼ χιλιάδας στίχων, εἰς τοὺς ὁποίους ψάλλει τὴν ὑψηλὴν χριστιανικὴν ζωὴν μὲ τὰς ἀρρήτους πνευματικὰς καὶ μυστικὰς καλλονὰς τῆς, ἐπάνω δὲ ἀπὸ ὅλα τὸν ἴδιον τὸν Χριστόν. Ἀπὸ τὰ τετρακόσια καὶ ὀκτὼ ἐν συνόλῳ ἔπη του, τὰ τριάκοντα καὶ ὀκτὼ εἶναι δογματικοῦ χαρακτήρος, τὰ τεσσαράκοντα ἐποικοδομητικά, τὰ ἑκατὸν ἐπτὰ ἱστορικὰ (ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ πλεῖστα ἀφοροῦν τὸν ἰδικὸν του βίον), τὰ ἑκατὸν εἴκοσιν ἐννέα ἐπιτάφια καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐνενήκοντα τέσσαρα ἐπιγράμματα.

Τέλος, διεσώθησαν καὶ διακόσαι τεσσαράκοντα ἐξ ἐπιστολαὶ τοῦ Γρηγορίου, εἰς τὰς ὁποίας κατοπτρίζεται ἡ ὑπέροχος ψυχὴ του.

ξη, ίσως όμως και δεν υπάρχει για τὸν καθένα πού, προσκολλημένος στὰ γήινα ἀγαθά, ἐτοιμάζεται νὰ τὰ χαρῆ στὸ μέλλον.

Ὁ ἄφρων πλούσιος τῆς γνωστῆς παραβολῆς σκεφτόταν νὰ γκρεμίσει τὶς ἀποθήκες του καὶ νὰ φτιάξῃ ἄλλες, πῶς εὐρύχωρες, πού θὰ περιλάβαιναν τὴν ἄφθονη συγκομιδὴ του. Ἀλλὰ γιὰ τὸν συγκεκριμένο ἄνθρωπο, δὲν ἀρκοῦν τὰ ἄλλα περιέχοντα: Θησαυροφυλάκια, ἀποθήκες. Πρέπει νὰ ὑπάρχῃ καὶ τὸ κατ' ἐξοχὴν περιέχον: Ὁ χρόνος τῆς ζωῆς του. Ὁ πλούσιος τῆς παραβολῆς ἀποτείνεται στὸν ἑαυτό του καὶ λέγει: « Ἔχεις πολλὰ ἀγαθά, κείμενα εἰς ἔτη πολλά. Ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου» (Λουκ. ιβ' 19). Ἀλλὰ τὰ ἀγαθά ἐκεῖνα χάθηκαν γι' αὐτὸν εὐθὺς καὶ μονομιᾶς. Δὲν ὑπῆρξε γι' αὐτὸν ἡ ἀποθήκη τοῦ χρόνου, ἡ μεγάλη ἀποθήκη τῶν «πολλῶν ἐτῶν», πού τὴν ὑπελόγιζε ἀπερίσκεπτα. Τὴν ἴδια νύχτα «ἀπητήθη» (Λουκ. ιβ' 20) ἡ ζωὴ του.

Ὅλα ὅσα λογαριάζει κανεὶς ἐπιδιώκοντας τὴ σταθερότητα στὰ γήινα ἀγαθά, πηγαίνουν χαμένα μέσα σὲ μιὰ στιγμή. Ἡ ἀρρώστεια, ὁ θάνατος, μιὰ κακὴ περίσταση ἀποδείχνουν ξαφνικὰ τὴ φοβερὴ ἀλήθεια, γιὰ τὴν ὁποία μιλᾷ ἡ Ἐκκλησία: Ὅτι «πάντα σκιάς ἀσθενέστερα, πάντα ὄνειρων ἀπατηλότερα».

Ὅποιος ὅμως χτίζει τὴ ζωὴ του πάνω στὴν πέτρα, πού εἶναι ὁ Χριστός, δὲν συναρτᾷ τὸν ἑαυτό του μὲ τὰ ἀγαθά αὐτά, τὰ ἐφήμερα καὶ ἄστατα. Οἱ μεταβολές τους, λοιπόν, δὲν τὸν ἐπηρεάζουν. Σκοπεῖ καὶ ἐπιδιώκει τὰ οὐράνια ἀγαθά, τὸν πλοῦτο πού οὔτε «σῆς» οὔτε «βρώσις» (Ματθ. στ' 19) τὸν φθείρει. Καὶ εἶναι ἔτσι, ὑποκείμενο καὶ ἀντικείμενο, ἀπρόσβλητα ἀπὸ τὸν χρόνο καὶ ἀπὸ τὰ δεινὰ τοῦ κόσμου τούτου.

Μ' αὐτὴν τὴν ἄποψη, ὁ χριστιανὸς ἐφαρμόζει τὴν Κυριακὴ σύσταση «μὴ μεριμνήσητε εἰς τὴν αὔριον» (Ματθ. στ' 34), ὄχι ὄντας νοχελῆς καὶ ἄπραγος, ἀλλὰ μὴ δίνοντας ἔννοια μονιμότητος καὶ ἐξασφαλίσεως στὸ ὑλικὸ αὔριο.

Φιλόπονος ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ κόσμου, διαφέρει ἀπ' αὐτοὺς στὸ ὅτι ἡ δική του ἐργασία δὲν εἶναι δουλεία καὶ ἐξάρτηση ἀπέναντι στὴν ὕλη, ἀλλὰ μέσον ὀλιγαρκοῦς βιοπορισμοῦ καὶ δοξολογίας τοῦ Θεοῦ, συνεργία μὲ τὸν ποιητὴ τοῦ κόσμου, τρόπος ἀγάπης καὶ προσφορᾶς στὸν πλησίον. Καὶ μπορεῖ μὲν ἡ ἐργασία νὰ παράσχῃ στὸν πιστὸ καλὴ διαβίωση ὑλική, μπορεῖ ὅμως καὶ ὄχι. Στὴ δευτέρῃ αὐτὴ περίπτωσι, οἱ θλίψεις συντελοῦν καὶ αὐτὲς στὸ νὰ δυναμώνῃ ἡ πίστις του καὶ νὰ βελτιωθῇ πρὸς τὸ εὐαγγελικώτερο ὁ ἐσωτερικὸς του

ἄνθρωπος, ἐνῶ τὰ ἀμετάθετα ἀγαθὰ πὸ ἐπιδιάκει, ἡ συμβασιλεία μὲ τὸν Χριστό, εἶναι πάντα δικά του.

ΑΓΙΑ ΓΡΑΦΗ ΚΑΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Τρεῖς εἶναι οἱ βασικὲς προϋποθέσεις, γιὰ νὰ μπορέσῃ ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐκπληρώσῃ τὴν ἀποστολή της στὸν σύγχρονον καὶ στὸν αὔριανὸ κόσμον. Ἡ στήριξίς της στὴν Ἁγία Γραφή. Ἡ στήριξίς της στὴν Ἱερὰ Παράδοση. Καὶ ἡ εὔρεσις τῆς κατάλληλης ἀποστολικῆς γλώσσης, πὸ ἀπαιτοῦν οἱ σημερινοὶ κρίσιμοι καιροὶ γιὰ νὰ μεταδοθῇ τὸ Εὐαγγέλιον στὶς ψυχάς.

Ἡ Ἁγία Γραφή εἶναι τὸ αἰώνιον καὶ ἀναντικατάστατον ταμεῖο τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Τὸ ἀθάνατον καὶ καθαρῶτατον ὅμως ἀποκαλυπτικὸ περιεχόμενον της εἶναι συνυφασμένον μὲ ἀνθρώπινα καὶ καιρικὰ στοιχεῖα, πὸ πρέπει ἡ θεολογικὴ συνειδησις τῆς Ἐκκλησίας νὰ τὰ διακρίνῃ, ὥστε νὰ μὴ ἀμαυρῶνεται καὶ νὰ μὴ συγχέεται τὸ πρῶτον μὲ τὰ δευτέρων. Ἡ Ἁγία Γραφή ἔχει μέσα της τὴ μυστηριώδη πραγματικότητά της κενώσεως τοῦ Δευτέρου Προσώπου τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ὁ Θεὸς δὲν μᾶς ἔδωκε στὴ Γραφή τίς ἀλήθειάς του κατὰ τρόπο θεωρητικὰ καὶ ἀντικειμενικὰ ἀνάλογον πρὸς τὴν ἀξία τους, ἀλλὰ συγκαταβαίνοντας στὴ νοημοσύνη καὶ τὴν ἀντίληψιν τῶν τόπων καὶ τῶν ἐποχῶν, ὅπου ἡ Ἁγία Γραφή διαμορφώθηκε. Σ' αὐτὰ τὰ ὄρια ἀποκαλύπτεται ὁ Θεὸς καὶ σ' αὐτὰ τὰ μέτρα περιέχεται ἡ ἀπειρη σοφία του, πὸν καλούμαστε νὰ τὴν κοινωνήσουμε καὶ νὰ γίνῃ ἔτσι φῶς στὴ ζωὴ μας.

Χρειαίεται, λοιπόν, ἡ διάκρισις τῆς πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ὀριμότητος, γιὰ νὰ παίρνομε ἀπὸ τὴ Γραφή τὸ φῶς της, χωρὶς τὸν κίνδυνον νὰ πέσομε στὴν αἵρεσιν, στὴ διαστροφὴ τῆς πίστεως. Ἡ ἐπιστήμη βοηθᾷ νὰ δοῦμε τι ἀκριβῶς ἐννοεῖ ἡ Γραφή σὲ κάθε της σημεῖον καὶ τι σχέσεις ὑπάρχουν ἀνάμεσα στὸ σημεῖον αὐτὸ καὶ στὴν ἱστορικὴ πραγματικότητά. Ἡ πείρα τῶν πολλῶν λέγει, ὅτι ἡ παρεξήγησις εἶναι εὐκόλον νὰ συμβῇ, καθὼς καὶ ἡ καταστροφικὴ ἐφαρμογὴ πραγμάτων διαφορετικῆς συναρτήσεως στὸ τωρινὸ ἔδαφος.

Ἡ βιβλικὴ ἐρμηνεία ἀπαιτεῖ καθαρὴν καρδίαν (Ματθ. ε' 8), δηλαδὴ εὐθείαν, ταπεινὴν καὶ ἀγνήν προαίρεσιν. Ἀπαιτεῖ ὅμως καὶ γνώσιν φιλολογικὴν καὶ ἱστορικὴν καὶ κρίσιν ἐλεύθερην ἀπὸ νοσηρῶν φοβίωων πὸν κάνουν τὴν θρησκείαν δεισιδαιμονίαν. Ὁ Παῦλος μᾶς συνιστᾷ νὰ στεκώμαστε στὴν ἐλευθερίαν τοῦ Χριστοῦ (Γαλάτ. ε' 1), πὸν εἶναι ἐλευθερία καθαρὰ θρησκευτικὴ. Ἄν δὲν μελετᾶμε τὴν Γραφήν ὡς ἐλεύθερα λογικὰ ὄντα, ἂν δηλαδὴ ἡ

ἀλήθεια δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ὀλόκληρη καὶ πλήρης, τότε πέφτου-
με θύματα τοῦ «μετασχηματιζομένου εἰς ἄγγελον φωτός» (Β΄
Κορ. ια΄ 14) Σατανᾶ, ποῦ μὲ τὰ ἴδια τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ μᾶς πλέκει
τὴ θηλειὰ τῆς ἀπώλειας. Εἶναι ἡ περίπτωση τῶν ἐχόντων «ζή-
λον οὐ κατ’ ἐπίγνωσιν» (Ρωμ. ε΄ 2), τῶν φανατικῶν, τῶν σχι-
σματικῶν, τῶν αἰρετικῶν, τῶν θρησκολήπτων. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ
ἀξιοθρήνητοι ἄνθρωποι παρεξηγοῦν τὴ Γραφή, τὴν ἐρμηνεύουν
κατὰ τρόπο ὀλέθριο καὶ μὲς ἀκριβῶς ἀπὸ τὴν ἔντονη θρησκευ-
τικότητά τους, ποῦ εἶναι ἀφώτιστη καὶ ἀνισόρροπη, ἀπεργά-
ζονται τὴ δική τους ἀπώλεια καὶ τὴν ἀπώλειαν ἄλλων: Ὅσων
παρσύρουν ἢ ὅσων σκανδαλίζουν καὶ ἀπωθοῦν ἀπὸ τὸν Χρι-
στό. Καὶ ὅμως, ἡ ἴδια ἡ Γραφή, μὲ τὴ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ
καὶ τῶν Ἀποστόλων πρὸ παντός, φωνάζει καὶ προειδοποιεῖ γιὰ
ἓνα τέτοιο κατάνημα.

ΒΑΣ. ΜΟΥΣΤΑΚΗΣ

== Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α ==

Κωνστ. Γ. Μπόνη, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Συμπε-
σιον Πατέρων. Κλήμεντος πρὸς Κορινθίους Α΄. — **Ἐπίκαιρα.** — Σ. Α.
Ἡ Ὀρθόδοξος Πνευματικότης καὶ τὸ Φιλοσοφικὸν στοιχεῖον. — **Εὐαγ-
γέλου Δ. Θεοδώρου**, Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, Ἱατροὶ
τῆς Ἀρχαίας Ἐκκλησίας. — **Μητροπολίτου πρ. Κυθήρων Μελε-
τίου**, Πρὸς τὴν σπουδάζουσαν Νεότητα — Πῶς πρέπει νὰ ἀναγι-
νώσκη τὴν Ἀγίαν Γραφήν. — **Μητροπολίτου Δράμας Διονυσίου**, Ὁ
πόθος τῆς δικαιοσύνης τοῦ Θεοῦ. — **Ἀρχιμ. Χριστοδούλου Παρα-
σκευαΐδου**, Γνωριμία μὲ τὸν Ὀρθόδοξο Μοναχισμό. — **Ἀρχιμ. Θεο-
κλήτου Φεφέ**, Τὸ Κρυφὸ Σχολεῖο τῆς Ἰ, Μονῆς Πεντέλης. — **Ἀρχιμ.
Ἰωάννου Ψάρρα**, Σύγχρονοι μοναστικά προσωπικότητες — Ἰωάννης
ὁ τῆς Δομοῦς. — **Αἰδεσ. Δρος Ἀ. Ἀλεβιζοπούλου**, Ἐνοριακὰ
— Ὁ Λειτουργικὸς χώρος τῆς Ἐκκλησίας. — **Δημητρίου Ἐμ. Πέππα**,
Οἱ κίνδυνοι τῆς τεχνολογίας διὰ τὸν σημερινὸν ἄνθρωπον. — **Φ.**, Ἀπαν-
τήσεις σὲ λειτουργικὰ, κανονικὰ καὶ ἄλλες ἀπορίες. — **Βασ. Μου-
στάκη**, Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ἐν ἁγίοις Πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ
Θεολόγου. — Στὸ περιθώριο τῆς Ἀγίας Γραφῆς, Ἡ Πέτρα, ὁ Χριστός.

Ἐκ τοῦ Τυπογραφείου τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας, Ἰασιῶ 1, Ἀθῆναι 140.